

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ZİHİNSEL ENGELİ OLAN ÇOCUKLARIN ANNELERİNE YÖNELİK
GRUP REHBERLİĞİNİN
TUTUM DEĞİŞİMİ AÇISINDAN ETKİLİLİĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Aynur DİKİCİ

Araştırma; "problem", "ilgili kaynaklar", "yöntem", "bulgular ve yorum" ile "özet, yargı ve öneriler" olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın problem bölümünde, araştırma problemi tartışılmaktadır. ilgili kaynaklarda; engelli çocuğa sahip ailelerin kaygı ve endişe düzeyleri, engelli çocuğa sahip ailelerin tepkileri, toplumun ve ailenin engelli bireylere yönelik tutumları, aile rehberliğine ilişkin görüşler ve ilgili araştırma bulgularına yer verilmiştir. Yöntem bölümünde, araştırmanın gerçekleştirilmesinde izlenen yöntem açıklanmıştır. Bulgular ve yorumda ise önce araştırma grubunu oluşturan denekler ve çocuklarının özlük nitelikleri, daha sonra, bilgi verici toplantıların, Bursa Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarına etkisine ilişkin bulgularla, bunların yorumuna yer verilmiştir. Bu bölümleri, araştırmanın özeti ile araştırma bulgularına dayalı, kişisel bir yargı ve öneriler izlemiştir.

Bu araştırma birçok kişinin yardım ve desteği ile yürütülmüştür. Araştırmanın başlangıcından bitimine kadar her aşamasında desteğini, önderliğini ve her türlü yardımını esirgemeyen danışmanım Yard. Doç. Dr. Gürhan Can'a teşekkürü borç bilirim.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde; değerli katkılarını esirgemeyen hocam Doç. Dr. Süleyman Eripek'e ; araştırma sürecince yardımlarını ve desteğini gördüğüm Bursa Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Müdürü Sait Alper'e ; Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu öğrenci ve ailelerine ilişkin bilgilerin toplanmasında arşivlerini açan Bursa Rehberlik ve Araştırma Merkezi yetkililerine teşekkür borçluyum.

Araştırma sırasında her türlü desteğini ve yardımlarını gördüğüm eşim Serdar Dikici'ye, sonsuz özverilerini esirgemyen değerli babam ve anneme; ilgi ve katkılarıyla destek sağlayan arkadaşım Bursa Rehberlik ve Araştırma Merkezi Psikoloğu Birten Naliş'e ve araştırmaya denek olarak seçilen ve toplantıları ilgiyle izleyen Eğitilebilir Çocuklar iş Okulu öğrenci annelerine teşekkür ederim.

Aynur DiKiCi

Eylül, 1990

Eskişehir

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ -----	11
TABLolar Listesi -----	viii
BÖLÜM	
I. Giriş -----	1
Problem -----	1
Problem Cümlesi -----	10
Denenceler -----	11
Araştırmanın Önemi -----	12
Sayıltılar -----	14
Sınırlılıklar -----	14
Tanımlar -----	14
II. İlgili Kaynaklar -----	16
Engelli Çocuğa Sahip Ana-Babanın Kaygı ve Endişe Düzeylerine İlişkin Araştırmalar -----	16
Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Tepkileri ve İlgili Araştırmalar -----	18
Engelli Bireylere Yönelik Tutumlar ve İlgili Araştırmalar -----	22
Aile Rehberliğine İlişkin Görüşler ve İlgili Araştırmalar -----	29
III. YÖNTEM -----	35
Araştırma Modeli -----	35
Denekler -----	36
Grupların Oluşturulması -----	37
İşlem -----	38
Verilerin Toplanması -----	39
ATDP Ölçekleri (The ATDP Scales)-----	40

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması -----	42
IV. BULGULAR VE YORUM -----	45
Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu EÇİO Öğrencileri ve Annelerinin Özlük Niteliklerine İlişkin Bulgular -----	45
Deney Grubu EÇİO Annelerinin Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular -----	52
Kontrol Grubu EÇİO Annelerinin Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular -----	54
Deney ve Kontrol Gruplarının Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular -----	57
Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuk- larına Yönelik Tutumlarında, Çocuklarının Takvim Yaşlarının Etkisine İlişkin Bulgular -----	60
Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına Yönelik Tutumlarında, Çocuklarının Zeka Bölümünün Etkisine İlişkin Bulgular -----	63
Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına Yönelik Tutumlarında, Çocuklarının Öğrenim Durumunun Etkisine İlişkin Bulgular -----	65
Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Öğrenim Durumlarının Çocuklarına Yönelik Tutumlarındaki Etkisine İlişkin Bulgular -----	68
Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Yaşlarının Çocuklarına Yönelik Tutumlarındaki Etkisine İlişkin Bulgular -----	70
Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına Yönelik Tutumlarında, Ailedeki Çocuk Sayısının Etkisine İlişkin Bulgular -----	72
Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına Yönelik Tutumlarında Ailenin Sosyo Ekonomik Durumunun Etkisine İlişkin Bulgular -----	74
V. ÖZET YARGI VE ÖNERİLER -----	77
Özet -----	77
Yargı -----	79
Öneriler -----	80

	Sayfa
EKLER -----	83
1. -----	83
2. -----	95
3. -----	97
4. -----	98
KAYNAKÇA -----	99

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO		Sayfa
1.	EÇİO Öğrencilerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı -----	46
2.	EÇİO Öğrencilerinin Zeka Bölümlerine Göre Dağılımı -----	46
3.	EÇİO Öğrencilerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı -----	48
4.	EÇİO Öğrenci Annelerinin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı -----	49
5.	EÇİO Öğrenci Annelerinin Yaşlarına Göre Dağılımı -----	50
6.	EÇİO Öğrenci Ailelerinin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı -----	50
7.	EÇİO Öğrenci Ailelerinin Sosyo Ekonomik Durumuna Göre Dağılımı -----	51
8.	Deney Grubundaki EÇİO Annelerinin Ön Test ve Son Test Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması -----	52
9.	Kontrol Grubundaki EÇİO Annelerinin Ön Test ve Son Test Tutum Düzeylerinin Karşılaştırılması -----	55
10.	Deney ve Kontrol Grubundaki EÇİO Annelerinin Ön Test ile Ölçülen Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular -----	57
11.	Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test ile Ölçülen Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular -----	58
12.	Deney Grubu EÇİO Annelerinin, Çocuklarının Takvim Yaşlarına Göre Öntest-Sontest Ölçümlerine İlişkin Bulgular -----	61
13.	Deney Grubu EÇİO Annelerinin, Çocuklarının Zeka Bölümlerine Göre Öntest Sontest Ölçümlerine İlişkin Bulgular -----	63

14. Deney Grubu EÇiO Annelerinin Çocuklarının Öğrenim Durumlarına Göre Öntest-Sontest Ölçmelerine ilişkin Bulgular -----	66
15. Deney Grubu EÇiO Annelerinin Öğrenim Durumlarına Göre Öntest Sontest Ölçümlerine ilişkin Bulgular -----	69
16. Deney Grubu EÇiO Annelerinin Yaşlarına Göre Öntest Sontest Ölçümlerine ilişkin Bulgular -----	71
17. Deney Grubu EÇiO Annelerinin Ailedeki Çocuk Sayısına Göre Öntest Sontest Ölçümlerine ilişkin Bulgular -----	73
18. Deney Grubu EÇiO Annelerinin Ailenin Sosyo Ekonomik Durumuna Göre Öntest Sontest Ölçümlerine ilişkin Bulgular -----	75

BÖLÜM I

GİRİŞ

Problem

Her bireyin eğitim hizmetinden yararlanma hakkına sahip olduğuna dair bir anlayış, bütün toplumlarda giderek yerleşmektedir. "Çocukları, hiç bir ayırım yapmaksızın, onları çocuk olarak kabul etmek ve eğitim haklarını teslim etmek gerekir. Özü-ründen ötürü onlara eğitim hizmeti vermemek onların eğitim haklarını çiğnemek demektir "(Özsoy ve diğ.1988, s.17). Nitekim son yıllarda, engelli çocukların eğitilmeleri yönünde, oldukça dikkate değer adımlar atılmıştır. Bu konu ile ilgili son uygulamalarda, çocuğun eğitiminden büyük ölçüde okulu sorumlu tutan geleneksel anlayışların yıkılmakta olduğu, özellikle de engelli çocuklar sözkonusu olduğunda, ana-babanın da işe katılması gerektiği görüşünün yaygınlık kazandığı görülmektedir.

Engelli çocuklar arasında, zihinsel engellileri oluşturan grubun daha geç ve güç öğrenmeleri; bu çocuklara verilebilecek eğitim hizmetinin daha da çeşitlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

"Gelişim süreci içerisinde genel zihinsel işlevlerde, normallerden önemli derecede gerilik, bunun yanında uyumsal davranışlarda yetersizlik gösterme durumu "zihinsel engellilik, olarak tanımlanmaktadır (Grossman, 1983).

Zihinsel engelliler , homojen bir grup değildir. Kendi içlerinde önemli bireysel farklılıklar göstermeleri nedeniyle, sınıflandırılmaktadırlar. Günümüzde yaygın olarak kullanılan eğitsel sınıflandırmaya göre; zeka bölümü puanları 50-55 ile 70-75 arasında olanlar eğitilebilir; 25-35 ile 50-55 arasında olanlar öğretilir; 35 ve daha düşük olanlar ise ağır ve çok ağır derecede zihinsel engelliler olarak adlandırılmaktadır (Eripek ve diğ., 1988,s.179).

Garton (1964)'a göre, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, en temel ve önemli yanları, eğitilebilme potansiyellerinin bulunması ve eğitilirlerse bağımsız olarak kendi kendilerini idare edebilecek düzeye getirilebilmelerinin olanaklı olmasıdır (Yazıcıoğlu, 1985, s.2).

Öğretilir zihinsel engelliler temelde akademik becerileri edinemezler. Günlük yaşamın getirdiği sosyal uyum, pratik iletişim ve özbakım becerilerini öğrenebilirler (Eripek ve diğ., 1988, s.180).

Ağır ve çok ağır derecede zihinsel engelliler, bazı temel özbakım becerilerini öğrenebilirler. Ancak yaşamları boyunca sürekli olarak bakım ve yardıma gereksinim gösterirler (Eripek ve diğ., 1988, s.180).

Zihinsel engelli çocuklar farklı özellik ve yetenekleri nedeniyle normal eğitim olanaklarından yararlanamazlar. Bu yönüyle normal eğitim olanaklarında bazı değişikliklere, ek olanaklara ya da özel bazı düzenlemelere gereksinim gösterirler (Eripek, 1983, s.8). Bu aşamada, özel eğitimin gerekliliğinden söz etmek olanaklıdır. Özsoy (1988, s.104)'a göre; "özel eğitim; özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri için özel olarak yetiştirilmiş personel ve geliştirilmiş eğitim programları ile bu çocukların özür ve özelliklerine uygun ortamda sürdürülen eğitimidir."

Türkiye'de zihinsel engelli çocuklara sağlanan özel eğitim olanakları alt özel sınıflarda yoğunlaşmaktadır. Normal ilkokullar bünyesinde açılan bu sınıflar, eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar için açılmış olmakla birlikte, bu sınıflarda öğretilbilir hatta ağır derecede zihinsel engelli çocuklara rastlanabilmektedir. Alt özel sınıflar sonrasında sağlanan özel eğitim olanakları ise son derece sınırlıdır (Eripek ve diğ., 1988, s.200). Yalnızca Bursa, İzmir, Kayseri, Karabük, Adana, Ankara, Yozgat, Sivas ve İstanbul'da, alt özel sınıfları bitiren çocuklar için eğitilebilir çocuklar iş okulları vardır.

Özel eğitimden istenilen sonucun alınması bazı ilkelere uymakla mümkün olabilir. Bu ilkelerin en önemlilerinden biri, çocuğu ve aileyi çevresinden koparmadan, özel eğitim hizmetlerini gerçekleştirmektir. Özel eğitim kurumlarında verilen

eğitimin etkili olabilmesi için ailenin de, çocuğa evde yardımcı olması gerekmektedir.

"Çocuğun okulda kazandığı becerilerin ev ortamında da aile ile işbirliği yapılarak pekiştirilmesi, eğitimin sürekliliği ve yaygınlaştırılması açısından da gereklidir. Okul ve ev eğitiminin tutarlı ve paralel olduğu durumlarda, çocuklarda çeşitli becerilerin gelişimi çok daha hızlı ve kalıcı olmaktadır" (Akkök,1988).

Ana-babaların çocuklarıyla etkileşimi çok yoğun ve içtendir. Uzmanların ve tüm personelin çocuklarla ilişkisinin ana-babalarinki kadar yakın ve içten olabilmesi çok zordur. Ana-babaların çocuklarına ilişkin gözlemleri, uzmanlar için çok önemlidir (Akkök, 1990).

Akkök (1983), bir eğitim sürecinin çocuğun içinde bulunduğu doğal ortamda olmasının gereğinin birçok çalışmada önemle vurgulandığına işaret etmektedir (Tramontana, 1971; Zeilberger, Sampen, Sloane, 1968). Çocuğun içinde bulunduğu doğal ortamda onun gelişimine katkıda bulunmak, aileleri bu sürece doğrudan katmaktadır. Yine Akkök (1984), Ross'u (1972) referans vererek; bu doğal ortamın ev ortamı olduğuna işaret ederken, eğitim sürecinde ailenin rolünü şöyle açıklamaktadır:

"Eğer davranışlar düzeltilecek, değiştirilecek veya geliştirilecek ise, bu iş davranışın ortaya çıktığı ortamda olmalıdır. Bu da genellikle terapi odası değildir olmamalıdır da. Bu nedenle çocuklarla çalışanlar, davranış oluşurken, olduğu çevrede ve ailelerle birlikte çalışmalıdır."

Bazı araştırmacılar ise uygun bir rehberlik ve yönlendirmeyle ailelerin, çocukların eğitiminde uzmanlardan daha etkili ve verimli olduğunu bulmuşlardır (Schopler ve Reichter, 1971).

Ana babaların çocuklarının eğitimine katkıda bulunabilmesi için öncelikle kendi duygu ve davranışlarında değişiklik meydana getirmeleri gerekmektedir (Akkök, 1983). Yapılan araştırmalar ortak olarak, ailenin, engelli çocuğu yetiştirme şekliyle hem çocukluk, hem ergenlik, hem de yetişkinlik çağındaki sosyal ve duyuşsal uyumu arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Aydın, 1979, s.3).

Ana babanın çocuklarına karşı davranışlarını onların kişilikleri, içinde yaşadıkları aile ve toplum ortamı belirlemektedir (Cebiroğlu, 1976, s.30). En küçük toplumsal birim olarak tanımlanan, insan yaşantısı üzerinde doğumdan başlayan ve doğumdan sonraki ilk gelişim yıllarından yaşamın sonuna dek etkililiğini sürdüren bir kurum olarak ailede (Koptagel, 1984), zihinsel engelli çocuğa sahip olma büyük bir hayal kırıklığı olarak algılanmakta, yoğun bir kaygı ve endişe oluşturmaktadır (Ross, 1978). Bu da analık babalık etme kaygısıdır. Aileler, çocuklarının nasıl olmasını istediklerine ilişkin beklentilere sahiptir. Bu beklentiler, ana ve babanın kendilerini nasıl algıladığına ve onlar için belirleyici rolü olan kişilere bağlı olmaktadır. Tüm bu beklentiler ve dilekler, engelli bir çocukta varolan güçlerle çelişki yaratmaktadır. Aile, engelli bir çocuğun doğumuyla çok karmaşık bir psikolojik durum içine girmektedir. Bu durum kişiden kişiye değişmekle birlikte, genelde,

çoğu kişide benzer duygular görülür. Bu duyguların doğal ve evrensel olduğunu belirten Gargiulo (1985, s.21) nun Moses (1977)'dan aktardığına göre; engelli bir çocuğa sahip olan ailenin karşı karşıya geldiği ilk tepkisel durum şok'tur. Daha sonra sırasıyla inkar, aşırı üzüntü ve depresyon, karşıt duygular yaşama (çelişki), suçluluk, kızgınlık, utanma-sıkılma, uzlaşma, uyum-yeniden düzenleme ve kabul aşamaları gelmektedir. Kabul aşamasına erişebilen aileler olduğu gibi diğer aşamaların herhangi birinde takılmış olan aileler de vardır.

Çocuğun engelli oluşunun öğrenilmesinin yarattığı ilk psikolojik etkiler geçtikten sonra, ana babalarda engelli çocuğa yönelik olarak bazı genelleştirilmiş tutumlar oluşmaktadır. Bu tür tutumlar değişik biçimlerde görülmektedir. Özsoy (1988, s.102)'a göre bu tutumlar aşağıda açıklandığı gibi yedi grupta toplanmaktadır.

Fazla Koruyucu Tutum : Özel eğitime muhtaç çocuklar arasında, en çok görülen tutum olarak bilinir. Çocuk için ailede, kendilerince uygun görülen her türlü güvenlik sağlanmaya çalışılır. Aile dışında tehlike, alay edilme, ayıplanma vardır. Engelli çocuk bu dünya içinde tutulmaya çalışılır. Hatta bazı vakalarda aile içinde, daha küçük bir çevrede yaşamaya itilir. Misafirin yanına bile çıkarılmaz. Çocuğun her ihtiyacı aile içinde karşılanmaya çalışılır. Çocuk aileye bağımlı hale getirilir. Bu tutumda aile engelli çocuğunu saklayıp, dışa karşı normal aile yaşantısı sürdürüyor görüntüsü vermeye çalışır.

Ayrıcalıklı tutum: Çocuk engelli olduğu için bazı özel haklar tanınır. Dokunulmazlık kazandırılır. Ailedeki normal bireylerin uymak zorunda olduğu kurallara uymayabilir. O, hep farklı muamele görür.

Her şey engelli için tutumu: Bazı ailelerde engelli çocuğun dışında herkes ihmal edilir. Herkes kendini engelli çocuğa adamıştır. Ailenin tüm olanakları, engelli çocuk için seferber edilir. Herkes maddi manevi her türlü fedakarlıkta bulunur. Aile normal yaşantısını kaybetmiştir.

Engelli çocuğu reddeden tutum: Az da olsa görülebilen bir tutumdur. Engelli bir dert olarak görülür. Herşey için ayak bağıdır. Bu çocuktan kurtulmak gerekir. Kapatılır, ihmal edilir. Engelli çocuğun temel gereksinimleri doyurulmaz, karşılanmaz.

Engeli reddeden tutum: Bazı aileler engeli kabul edemez. Çocuklarına toz kondurmazlar. Çocuk hiç engelli değildir. Buna kendilerini ve çevresini inandırmaya çalışırlar. Engelli çocuk bunun kanıtı olacağından, fazlaca zorlanır.

Engelden yararlanma tutumu: Engelli kişi, halini, zedelenmeyi her zaman her yerde olabildiğince sergileyerek çevrenin dikkatini çekmeye çalışır. Dikkat çekmenin arkası acındırmaya gider. "Allah kimseyi elden ayaktan düşürmesin, gözden etmesin" türü acındırmalarla, çevreden yardım toplama yoluna gidilir.

Normal tutum: Engelli çocuğu olduğu gibi kabul etme.

Çocuğun zedelenme durumu, yetersizliği, sapması olduğu gibi kabul edilir. Onun özelliklerine, gereksinimlerine uygun gelişim ortamı hazırlanmaya ve sürdürülmeye çalışılır.

Çocuğun karşılaştığı ilk toplum üyelerinin ana-baba olması ve çocuğun zamanının büyük kısmını onlarla geçirmesinden dolayı, ailenin engelli çocuklara yönelik tutumları, özellikle önem taşımaktadır. Yavuzer (1984, s.159)'e göre ; "ana-baba-çocuk ilişkisi temelde, ana babanın tutumlarına bağlıdır". Öyleyse, engelli çocuğa karşı olumsuz tutumlarla yüklü olan bir annenin ya da babanın, bu durumu, çocuğun eğitimini de olumsuz biçimde etkileyecektir.

Araştırmacılar, insanların tutumlara sahip olarak doğmadıklarını, tutumların sonradan edinildiğini öne sürmektedirler. Ancak sonradan da öğrenilmiş olsa, tutumlar, yeni deneyimler ve yeni öğrenmelerle değişikliğe uğrayabilir (Kağıtçıbaşı, 1977, s.102). Buradan hareketle engelli çocukların ailelerinde oluşan ve çocuğa yönelik bulunan olumsuz tutumların da değiştirilebileceği söylenebilir.

"Ailenin olumsuz tutumlarını değiştirmede eğitim kurumları ve öğretmenlere düşen görev üç kümede toplanabilir. Biri, aileleri bazı [özürlü çocuğun durumu ve neler yapabileceği v.b.] konularda [gerçekçi] bilgilerle donatmak; diğeri özel öğretim yöntemlerinde işbirliği yapabilir hale getirmek; üçüncüsü de rehberlik hizmetlerini yerine getirebilmektir" (Özsoy,1988. s.110). Aileleri ilgili konularda bilgi ile donatmak, bireye

ulaşma ve psikolojik yardımı sağlamada temel oluşturmaktadır.

Steward (1986, s.132)'da aile danışmanlığı yöntemlerini üç kategori altında ele alırken : 1. Aileyi çocukların durumuna ilişkin gerçekler konusunda bilgili kılmak (bilgi vermek), 2. Aileye kendi ve çocukların problemiyle başa çıkabilmeleri ve anlayabilmeleri için psikoterapik programlarla yardımcı olmak, 3. Ailelere, çocuklarını etkili olarak yönetmeleri ve öğretim becerilerini geliştirmeleri için yardımcı olan aile öğretim programları vermek gibi hususlara işaret etmektedir. Her ne kadar üç yöntem de aile için yararlı ise de, ailenin en çok gereksinim duyduğu, çocuğun durumunu bilmek olsa gerektir. Bunu sağlamada en sıklıkla kullanılan yöntem ise aile konferanslarıdır.

Lerner ve diğ. (1987)'de belirtildiği gibi, Lillie, Throhasis ve Goin (1976), ailelerin çocuklarının engeline uyumlarını arttırmak için hazırlanan programlara katılmalarının, çocuklarının durumları hakkında bilgilendirilmelerinin, dolayısıyla da aile-çocuk etkileşiminin sağlanmasının yararlı olduğunu ifade etmişlerdir (Kargın, 1990, s.22). Akkök (1983, s.23) ise aile eğitimi konusunda şunları vurgulamaktadır:

"Aile eğitimi, hem çocuk aile etkileşimini, iletişimini arttırmakta, ailenin bir üyesi olan engelli çocuğun aile ve çevre tarafından kabulünü kolaylaştırmakta ve çocuğun kabul edilmeme, red edilme davranışlarını büyük ölçüde azaltmaktadır. Ailenin dikkati çocuğun yapamadığından, engelinden; çocuğun neler yapabileceğine çevrilmiştir. Aile artık, çocuğun neler yapabileceğini düşünmekte ve o yönde kendini değiştirmektedir."

Çocuğun neler yapabileceğine ilişkin gerçekçi görüş ve tutumlara sahip olmakla, ailenin de çocuğun eğitiminde daha etkili bir biçimde rol alabilmesi olanaklı olacaktır. Öyleyse öncelikle ailelerde, çocuğa yönelik olumlu tutumlar geliştirilmenin yolları araştırılmalıdır. Ne var ki Akkök (1984) ve Kargın (1990)'ın araştırmaları dışında Türkiye'de bu amacı karşılayacak herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Ailenin çocuğun eğitiminde görev üstlenebilmesi, çeşitli yollarla ailenin yetiştirilmesini gerekli kılar. Bu amaçla ilk akla gelen etkinliklerin, bilgilendirmeye yönelik toplantılar ve aile konferansları gibi etkinlikler olduğu söylenebilir. Bundan öte, sistemli aile eğitimi programları ya da psikolojik danışma etkinlikleri ile de ailelerin engelli çocuğa yönelik tutumlarında değişiklik yapmak olanağı vardır. Tutumun doğuştan gelmeyen fakat sonradan öğrenilen bir yönelim olduğundan hareket edildiğinde; öğrenme-öğretme süreci içinde engelli çocukların ana-babalarının tutumlarının da değiştirilebileceğini ileri sürmek yanlış olmaz. İşte bu araştırmada da böyle bir gerekçeden hareket edilmiş ve bilgi verici toplantılar yolu ile annelerin çocuklarına yönelik tutumlarında değişme olup olmadığı araştırılmıştır.

Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi ; "Bilgi verici toplantılar sonucunda, eğitilebilir çocuklar iş okulu öğrenci annelerinin, çocuklarına yönelik tutumlarında ne gibi değişimler olmaktadır? " biçiminde ifade edilmiştir.

Denenceler

Arastırma probleminin çözümü için şu denenceler geliştirilmiştir:

Denence 1.

Bilgi verici toplantılara katılan Eğitilebilir Çocuklar iş Okulu öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, deney öncesine göre daha olumludur.

Denence 2.

Bilgi verici toplantılara katılmayan Eğitilebilir Çocuklar iş Okulu öğrenci annelerinin, deney başındaki tutumları ile deney sonundaki tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Denence 3.

Bilgi verici toplantılara katılan Eğitilebilir Çocuklar iş Okulu öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, bu toplantıya katılmayan annelere göre daha olumludur.

Denence 4.

a. Bilgi verici toplantılara katılan Eğitilebilir Çocuklar iş Okulu öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, çocukların;

- 1) Takvim yaşlarına,
- 2) Zeka bölümlerine,
- 3) Öğrenim durumlarına bağlı olarak farklı biçimlerde değişir.

b. Bilgi verici toplantılara katılan Eğitilebilir Çocuklar iş Okulu öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları ;

- 1) Annenin öğrenim durumuna,
- 2) Annenin yaşına,
- 3) Ailedeki çocuk sayısına,
- 4) Ailenin sosyo ekonomik durumuna bağlı olarak farklı biçimlerde değişir.

Araştırmanın Önemi

Türk toplumu, giderek artan bir biçimde, engelli bireylerin gereksinimlerinin bilincine varmakla birlikte, zihinsel engelli çocuklara ilişkin çalışmaların uzun yıllar boyunca yalnızca çocuklara ve onların gereksinimlerine yönelmiş olduğu, aile rehberliğine gereken önemin verilmediği görölmektedir. Oysa eğitimciler, ailenin, çocuğun eğitimindeki yerini önemle vurgulamaktadır.

Çocuklarının özellikleri, gereksinimleri ve sınırlılıkları konusunda bilgi sahibi ana-babaların verdikleri kararlar, daha tutarlı ve çocuklarını geliştirmeye dönük olmaktadır (Akkök, 1983). Aile üyeleriyle olan ilişkileri, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama karşı aldığı tavırların, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturur (Yavuzer, 1984, s.149). Ancak zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği kaygı ve endişe nedeni ile, aile içi, tüm ilişki ve etkileşim olumsuz yönde etkilenmektedir. Böylesi aile ortam-

ları engelli çocuğun gelişimi ve eğitimi için uygun değildir.

Yazıcıoğlu (1985, s.2)'nin, Garton (1964)'dan naklettiğine göre, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların en temel ve önemli yanları, eğitilebilme potansiyellerinin bulunması ve eğitilürlerse kendi kendilerini idare edebilecek düzeye getirebilmelerinin olanaklı olmasıdır. Varolan potansiyellerinin değerlendirilmesi anlamında, ülkemizde, özel eğitim programlarının en fazla yoğunlaştırıldığı grup, eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar olmasına karşın, hala; engelli çocukların ana-babalarının çocuklarına yönelik olumlu tutumlardan uzak oluşları; aile-okul işbirliğinin eksikliği; çocuklarının engelleri konusunda bilgi sahibi olmayışları ve bu nedenle okulda verilen eğitime paralel ve tutarlı bir eğitimi, ev ortamında sağlayamamaları, çocuklarının geleceğine ilişkin kaygılara sahip olmaları ve ana-babaların duygusal tepkilerini ayırt etmede yardıma gereksinim duymaları gibi nedenlerden dolayı, zihinsel engelli çocukların annelerine yönelik bilgi verici toplantılardan yararlanmak olanaklıdır. Ana-babalara yönelik bilgi verici toplantıların, ana-babaların engelli çocuklarına yönelik olumsuz tutumlarından arınabilmeleri bakımından yararları olabilir.

Bugün Türkiye'de, zihinsel engelli çocukların ana-babalarını bilgilendirme ile doğrudan ana-baba tutumlarında değişiklik yapmaya yönelik özgün bir araştırmaya da rastlanamamıştır. Ancak Akkök (1984)'ün çalışmasında aile rehberliğinin zihinsel engelli çocukların özbakım becerilerindeki gelişimine katkısı

araştırılmış, bunun yanısıra böylesi bir rehberliğin ana-babaların çocuklarına karşı tutumlarına etkisi de incelenmiştir.

Sayıltılar

1. Araştırmaya katılan denekler, ölçme araçlarını yanıtlarken içten ve yansız davranmışlardır. /

2. Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından yapılan, bu araştırmadaki deneklerin çocuklarının zeka ölçümleri geçerli ve güvenilirdir.

Sınırlılıklar

1. Araştırmaya denek olarak seçilen zihinsel engelli çocukların anneleri, Bursa Eğitilebilir Çocuklar İş Okulundaki öğrencilerin anneleriyle sınırlıdır. /

2. Zihinsel engelli çocukların annelerinin tutumlarında gözlenebilecek değişiklikler, sekiz oturumdan oluşan bilgi verici toplantıların etkisi ile sınırlıdır. /

Tanımlar

Araştırmada geçen bazı kavram ve terimlerin hangi anlamlarda kullanıldığı aşağıda verilmiştir :

Zihinsel Engelli Çocuklar : Genel zihinsel işlevlerde akranlarından önemli derecede gerilik, bunun yanında uyumsal davranışlarda yetersizlik gösteren çocuklar (Grossman, 1983).

Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklar : Zeka bölümleri

50-55 ile 70-75 arasında olan, temel akademik beceriler edinebilen çocuklar.

Alt Özel Sınıf : Normal ilkokullar bünyesinde, eğitile-

bilir zihinsel engelli çocuklar için açılan sınıflar.

Tutum : Bireyin ilgili bulunduğu tüm nesne ve durum-

lara olan tepkisi üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkisi olan, deneyimlerle şekillenen, zihinsel ve sinirsel bir hazır olma durumu (Allport, 1935, s.818).

Tutum Değişimi : Bireyin bir psikolojik objeye yönelik

olan eski tutumunun olumsuz ya da olumlu yönde değişmesi.

Deney : Deney grubundaki EÇİO öğrenci anneleriyle ger-

çekleştirilen bilgi verici toplantılar.

Deney Grubu : Bilgi verici toplantılara katılan eğiti-

lebilir çocuklar iş okulu öğrenci annelerinden oluşan grup.

Aile Rehberliği : Çocuklarının gelişimine katkıda bulu-

nabilmeleri amacı ile ailelerle yapılan sistemli ve düzenli çalışmalar.

Bilgi Verici Toplantılar (Grup Rehberliği): Ailelerin

çocuklarının engellerine uyumlarını arttırmak için, çocuklarının durumları ve eğitimlerine ilişkin bilgilerin sunulduğu ve tartışıldığı programlar.

BÖLÜM II

İLGİLİ KAYNAKLAR

Bu bölümde: Engelli çocuğa sahip ailelerin kaygı ve endişe düzeyleri ile ilgili araştırmalar; engelli çocuğa sahip ailelerin tepkileri ve ilgili araştırmalar; toplumun ve ailenin engelli bireylere yönelik tutumları ve ilgili araştırmalar ile aile rehberliğine ilişkin görüşler ve ilgili araştırma bulgularına yer verilmiştir.

Engelli Çocuğa Sahip Ana-Babanın Kaygı ve Endişe

Düzeylelerine İlişkin Araştırmalar

Buscaglia (1980), engelli çocuğa sahip ailelerin kendilerine özgü kaygıyı ve gerilimi yaşadıklarını ; bunun da engelli bir çocuğa analık-babalık etme kaygısı olduğunu ileri sürmektedir. Ailelerin beklentileri ve dilekleri engelli bir çocuğun yetersizlikleri ile çelişki yaratmakta ve bu çelişki kendi başına bile önemli bir kaygı kaynağı oluşturmaktadır (Akkök, 1984).

Sinng (1981) araştırmasında, engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları kaygı ve endişe duygularının çok yönlü olduğunu

ve çocuğun engelinin kesin olarak teşhis edilmesinden sonra kabule doğru geliştiğini göstermektedir (Akkök, 1984, s.16; Akkök, 1989).

Bazı çalışmalarda engelli çocukların ana-babalarının kaygı ve endişe düzeyinde anlamlı bir fark olmadığı gözlenmekle birlikte (Cummings, Bayley ve Rie, 1966; Cummings, 1976), son yıllarda yapılan bazı araştırmalar, annelerin yaşadığı kaygı ve endişelerin, babalarinkine oranla daha fazla olduğunu vurgulamaktadır (Bristol, 1984 ; Holyroyd, 1974 ; Kazak ve Mervin, 1984). "Mash (1984) çalışmasında, babaların çocuklarını annelere oranla daha olumsuz algılamasının, annelerin kaygı ve endişe düzeyini arttırdığını gözlemiştir" (Akkök, 1989).

Kaygı, endişe, ailede mutluluk, sosyal refah ve psikolojik durum yönünden, engelli çocuğa sahip bir grup aile ile aynı sayıda normal çocuğa sahip aile karşılaştırılmış ve sonuçta normal çocuğa sahip aileler lehine anlamlı farkların olduğu görülmüştür (Friedrich ve Friedrich, 1981).

Friedrich, Wiltturner ve Cohen (1985), annelerin kaygı ve endişe düzeylerinin, engelli çocukların yaşı ilerledikçe arttığını ifade etmektedirler. Bristol (1979)'da çalışmasında, daha büyük yaşta çocuğa sahip annelerin, daha küçük yaşta engelli çocuğa sahip annelere oranla, daha fazla kaygılı ve endişeli olduğunu belirterek, benzer sonuçlara ulaşmıştır. De Myer ve Goldberg (1983)'ın çalışması da Bristol'un çalışmasını destekler niteliktedir. Yine Dunst, Trivette ve Cross (1986)'un çalışmasında da çocuğun yaşı ilerledikçe ailenin , özellikle aile ilişkisi-

lerine ve geleceğe ilişkin kaygı ve endişeleri yoğunlukla yaşadığını ortaya koymuştur. Buna karşın Kodaki ve Inanami (1978) çalışmalarında 6-12 ve 13-18 yaş engelli çocuk sahibi ailelerinin kaygı ve endişe düzeyleri yönünden farklılık gözleyememişlerdir (Akkök, 1989). Otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip annelerle yaptıkları, çalışmada da Inanami, Nishi ve Ogura (1980), annelerin kaygı ve endişe düzeyinde yaşın belirleyici bir faktör olmadığını belirtmişlerdir.

Blacher, Nihira ve Meyers (1987) yaptıkları çalışmada, çocuğun engelinin derecesine bağlı olarak ailenin kaygı ve endişe düzeyinin arttığını belirtmişlerdir (Akkök, 1989). Yine, Bristol ve Shopler (1984)'te yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmışlar ve engelin derecesi arttıkça, ailelerin kaygı ve endişe düzeyinin arttığını ifade etmişlerdir.

Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Tepkileri

ve ilgili Araştırmalar

Ailenin, engelli bir çocuğun doğumuyla çok karmaşık bir psikolojik durum içine girdiğini ve bu durumun kişiden kişiye değişmekle birlikte, genelde çoğu kişide benzer duygular yaşandığının görüldüğünü, ayrıca da bu duyguların doğal ve evrensel olduğunu ileri süren Gargiulo (1985), engelli çocuklara sahip ailelerde gözlenen tepkilerle ilgili oldukça ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. Ailenin söz konusu bu tepkilerini sekiz aşamada inceleyen Moses (1977)'in görüşlerini Gargiulo kısaca şu şekilde özetlemiştir:

1. Burada ilk aşama şok'tur. Şok'ta ana-baba inançsızlık ve çaresizlik duyguları içinde olayı bir türlü kabul edemez, gerçek bir trajedi yaşar. Red aşamasında çocuktaki bu farklılığı ve yetersizliği kabul etmeyerek, uzmandan uzmana dolaşır ve çareler arar.

2. Aşırı üzüntü ve depresyon aşamasında, engel, ideal çocuğun sembolik ölümünü temsil etmekte ve sevilen birinin kaybindan kaynaklanan bir yas duygusunun yaşanmasına yol açmaktadır.

3. Sevgi, kızgınlık ve suçluluk duygularının bir arada yaşandığı karşıt duygular aşamasında, ana-baba ya kendisini engelli çocuğa tam adar, ya da reddeder. Örneğin, çocuğun fiziki gereksinimlerini karşılayıp, duygusal gereksinimlerini görmezlikten gelir.

4. Suçluluk aşamasında, ana-baba şu ya da bu biçimde çocuğun engeline neden olduklarını ve geçmişteki hataları için cezalandırıldıklarını düşünürler.

5. Kızgınlık aşamasında ise ana-baba, "Bu niye bize oldu? Neden bizim başımıza geldi?" sorularına yanıt aramakta, ayrıca kızgınlık duygularını uzmanlara, öğretmenlere ve doktorlara yansıtarak, onları suçlamaya başlamaktadır.

6. Aileler çocuklarıyla özdeşleştikleri ve onları kendilerinin bir uzantısı olarak gördükleri için utanma aşamasında, çocuklarındaki engeli kendilerinin bir hatası olarak algılamakta ve onunla birlikte görünmekten çekinmektedirler.

7. Uyum ve tekrar düzenleme aşamasında, ana-baba artık farklı özelliğe sahip bir çocuğu olduğunu ve neler yapabileceğini gerçekçi bir biçimde düşünmeye ve çocuğuyla daha etkili, verimli bir ilişki düzeyi oluşturmaya çalışır.

8. Ulaşılması çok güç olan, fakat engelli çocuk üzerinde en olumlu etkiyi bırakan son aşama ise kabul aşamasıdır. Bu aşamaya erişebilen ana-babalar, çocuklarını olduğu gibi kabul etmeye, çocuğu ailenin bir bireyi olarak görmeye hazırdırlar.

Honig (1984); Pearson ve Sternberg (1986) engelli ya da risk durumunda olan bir bebeğin doğumunun, ailenin, iyi bir aile olduğuna ilişkin beklentisinin doğrulanmaması anlamında olduğunu ve böylesi bir durumun, ailenin amaçlarını ve güvenliğini tehdit ettiğini, umutlarını ve beklentilerini kırdığını, kısaca, tüm aile biriminin işlevselliğine derin etkiler yarattığını ileri sürmektedir (Kargın, 1990, s.21).

Bir çok araştırmacı ve yazarın engelli bir çocuğa sahip ana-babalarla ilgili olarak, çeşitli ana-baba tepkileri hakkında spekülasyonlar yapmış olmasına karşın, tüm ana babaların önceden söz edilen zaman çizelgesine göre bir tepki sırası izlediklerini söylemek olasıdır (Gargiulo, 1985, s.21).

Gargiulo (1985, s.19)'da belirtildiği gibi, farklı engelli olan çocuklara karşı ana-baba tepkileri aynı olmamasına karşın önemli derecede benzerdir. Çocuğun engeline göre ana-babaların duygusal tepkilerinin farklılaştığını ileri sürmek yanlış bir varsayımdır. Tepkiler engel türünden çok, engelin derecesine göre farklılaşmaktadır: Barsch (1986)'ın beş farklı engelli çocuğu olan, beş ana-babayı değerlendirmesi konusundaki çalışmasında çocuğun engel tipi ile ana-baba tepkileri arasında anlamlı bir fark bulunamadı.

Ross (1978)'ta aynı görüşten hareketle, birçok insan tarafından yaşanan tepkilerin tipik olduğunu ve devrelerin zihinsel engelliler için özel olmadığına inandığını ifade etmiştir.

Drotar ve arkadaşları, doğuştan engelli bir çocuğa ebeveynlerin tepkisini (örn. down sendrom, yarık damak, işitme bozukluğu gibi) araştırmışlardır. Bulgular, doğumdan itibaren 5 yıl sonraya dek yapılan görüşmelerle derlenmiş ve sonuçta ebeveynlerin, genel sonuçlarla uğraşır görüldüğü ve benzer duygusal tepkiler yaşamakta olduğu gözlenmiştir (Drotar, 1975).

Greer (1975) ve West (1981)'te ana-babaların bu tür tepkilerinin doğal olduğunu ve bu tepkilerin, onların kötü ana-babalar olduğunu göstermediğini hatırlatmaktadır (Gargiulo, 1985 s.21).

Solnit ve Stark (1961), psikoanalitik bir yaklaşımla engelli bir çocuğun doğumuna karşı gösterilen bir tepkinin bir çocuğun ölümü karşısında tutulan mateme benzediğini ileri sürmektedir. Zihinsel engelli bir çocuğun doğumuyla birlikte, anne birdenbire beklemekte olduğu harika çocuğu kaybetmiş olduğunu farkeder. Bu felaket karşısında, ani bir hüznün (yas) durumu içine düşmektedir.

Anderson (1971), zihinsel engelli çocukların ana-babalarının (ki bu herhangi bir engel durumunda da böyledir) öğrenilmiş bir ana-baba tepkisi gösterdiklerinden sözediyor: Çare arama davranışı (Shopping behavior), genellikle ana-babaların suçluluk duygularından oluşan bir davranış biçimi olarak görülmektedir.

Bu aşamada ana babalar, uzmandan uzmana dolaşarak, çocuğun engeline çare aramaktadır. Anderson (1971), direk olarak bu tür bir davranışın, zihinsel engelli bir çocuğa sahip ana-babaların hüznlerine (acılarına) yardım etmede başarısız kalan uzmanlardan kaynaklandığına inanmaktadır.

Engelli Bireylere Yönelik Tutumlar

ve ilgili Araştırmalar

Aydın (1979), gerek çeşitli özürlerin davranış ve hareketleri sınırlayıcı özelliklerinden, gerekse toplumun engelli kişilere olan tutumlarından dolayı, engelli çocukların, sosyal gelişimleri için gerekli olan yaşantılardan büyük ölçüde mahrum kaldıklarını belirtmektedir. Cruickshank (1952), Larson (1958), Barker ve diğerleri (1952), Richardson (1969) ve Anderson (1973)'un bu görüşten hareketle yaptıkları araştırmalarda, gerçekten de engelli çocukların, sosyal gelişme ve kişilerarası ilişki kurma yeteneklerinin kendi yaşlılarından geri olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar, bu araştırmaların vardıkları ortak sonucun ise, engelli çocukların gösterdikleri bu geriliğin kaçınılmaz olmayıp, başta aileler olmak üzere, toplumun, öğretmenlerin ve engelli çocukların kendilerinin eğitilmesiyle düzeltilebileceğini ifade etmektedirler.

Zihinsel bir engelin, çocuğun sosyal ilişkilerini belirli bir ölçüde sınırlayacağı görüşü ileri sürülmekle birlikte yapılan araştırmalar, engelli çocukların, yaşantı eksikliklerinin

asıl kaynağının engelin kendisinden ziyade, ana-babanın erken yaşantılarının sosyal gelişmedeki öneminden habersiz oluşu, aşırı koruma ya da reddetme, normal kişilerin engellilere karşı olan olumsuz tutumları gibi sosyal faktörler olduğunu ortaya koymuştur (Aydın, 1979, s.7). Larson (1958), engelli çocukların sosyal bakımdan geri olduğunu destekleyen bir çalışmadan sonra, bu çocukların ana-babalarıyla görüşmüş ve ana-babaların çocuğun sosyal gelişmesi için gerekli yaşantıların neler olduğundan haberdar olmadıklarını saptamıştır. Share (1956) tarafından yapılan başka bir araştırmada, engelli çocukların antisosyal davranışlarının aile tarafından hoş görülüp düzeltilmediği sonucuna ulaşılmış ve bu durumun engelli çocuklarda görülen antisosyal davranışların kaynağı olabileceği ifade edilmiştir (Aydın, 1979, s.8).

Shakespeare (1975), gösterilen çabalar sonucu genellikle, toplumun engelli kişilere karşı takındığı tutumlarda, olumsuzluktan olumluya doğru bir kayış eğilimi görülmekle birlikte, engelli kişilere karşı olan tutumların genellikle olumsuz olduğunu gösteren geniş sayıda araştırmanın varlığından söz etmektedir. Goffman (1963)'ın da belirttiği gibi normal kişiler, çoğu kez farkında olmadan damgalanmış kişilere karşı onların mutlu ve başarılı yaşam sürme şansını engelleyecek ayrıcalı davranışlarda bulunmaktadır (Aydın, 1979, s.2). Özsoy ise, "özürlü çocukların, başkalarınınca; yetersiz, kusurlu, eksik, itici, tiksindirici, yardım edilmesi, korunması ya da sakınılması, kaçınılması gereken kişiler diye düşünüldüğünü" belirtmektedir. Çağlar (1979, s.527), zihinsel engelli bireylerin

ailelerinin de toplumsal kabul görme bakımından avantajlı bir durumda olmadıklarını belirtmektedir. Çağlar, insanların zihinsel engelli kişiler hakkındaki olumsuz görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

"Bazı insanlar zihinsel engelli kişileri; deli, akıl hastası olarak niteler, bazıları acıma duyguları altında onlarla lütfen ilgilenir, bazıları onları farklı bir dünyanın adamı olarak görür ve onların insan olarak temel gereksinimlerinin karşılanmasını gizli ve açık olarak reddeder."

Zihinsel engelli çocukların ailelerinin, genellikle çocuklarının geri olduklarını öğrendikten sonra onlara karşı normallerden farklı davranış ve tutumlar gösterdiklerini ifade eden Çağlar (1979), bu davranış ve tutumların, zihinsel engelli çocukların yetenek sınırları içinde arzu edilen düzeyde zihni, sosyal, psiko-devimsel (psiko-motor) duygusal ve kişilik gelişimini engellediğini, hatta bozuk gelişimine neden olabileceğini belirtmektedir.

Aydın (1979) bunun yanısıra, birçok psikoloğun çocukların engelli kardeşlerine karşı gösterdikleri tepkinin, aslında ana-baba tutumları tarafından tayin edildiğini ileri sürmektedir.

Cebiroğlu (1982)'na göre, ana-babanın çocuklarına karşı davranışlarını onların kişilikleri, içinde yaşadıkları aile ve toplum ortamı belirlemektedir. Çocuğun kendi engeline karşı tutumu da çevreye iyi uyum yapıp yapamayacağını belirleyen temel faktörlerden biridir. Yani engelin, çocuğun kendisini ne derece etkilediği, yeteneklerini ne derecede sınırladığı hakkındaki inancı, uyumunda belirleyici faktördür. Pearson (1928) halen

geçerli olan şu görüşleri ileri sürer;

"Çocuk ana-babasının engeline karşı olan tutumunu tartışmasız kabul eder gibi görünmektedir. Eğer ana-baba üzüntülü görünürse o da üzülmekte, bu durumundan utanç duyuyorsa, o da bu konuda duyarlı olmaktadır. Ana baba durumu kabullenip objektif tutum takınırsa, çocuk ta durumuna objektif bir açıdan bakacak ve engeli onun normal bir uyum yapması engellemeyecektir" (Aydın, 1979, s.3).

Allen ve Pearson (1928)'a göre, çocuğun başarılı bir sosyal ve duygusal uyum yapıp yapamayacağını tayin eden en önemli faktör onun kendi engeline olan tutumudur. Çocuğun engeline karşı tutumu ise ana-babanın davranışları tarafından tayin edilir (Aydın, 1979, s.13).

Yavuzer (1984), ana-babanın tutum ve davranışlarını oluşturan nedenler incelendiğinde ise, tüm tutumlarda olduğu gibi, ana-babaların çocuklarına yönelik tutumlarının da bir öğrenme ürünü olarak görüldüğünü ve ana-babaların, çocuklarına karşı tutumlarını etkileyen faktörlerden söz ederken, çocuğun yetiştiği ailenin yapısı, genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyinin, ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla duygusal ve toplumsal gelişmesini etkileyeceğini ileri sürmektedir. Yavuzer (1984) ayrıca, çocuklarının sayı, cinsiyet ve kişilik özelliklerinden memnun olan anne ve babaların, memnun olmayanlara oranla daha uygun tutumlara sahip olduklarını da belirtmektedir.

Çağlar (1979) ailenin, sosyo-ekonomik ve kültürel sınırlı koşullarının çocuk davranışının gelişimine olumsuz etkide bulunduğunu belirtirken ve oturulan mahalle ve evin niteliğinin, evde çocuğa ayrılan yerin; ana-babanın işi ya da işsizliğinin de davranışları olumsuz yönde etkilediğini savunmaktadır.

Tüm bunların yanısıra Yavuzer (1984), çocuğun davranışlarını ailenin etkileyişinde, çocuğun yaşının da büyük rol oynadığından söz etmektedir.

İnsanların engelli kişiler hakkındaki değer ölçüleri ve tutumlarının genellikle olumsuz olduğu hakkındaki teorik görüşlere deneysel kanıt hazırlayan bir çok araştırma vardır. Bunlardan biri 1966 yılında Le Compte ve Le Compte tarafından Türkiye'de yapılmış ve engelli kişilere karşı olan tutumların genellikle olumsuz olduğu saptanmıştır. Centers ve Centers (1963), 5-12 yaş arasındaki çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada bu çocukların sınıflarındaki engelli arkadaşlarına karşı, engeli olmayan arkadaşlarına göre, daha reddedici bir tutum içinde bulduklarını bulmuşlardır (Aydın, 1979, s.3).

Holden (1962) ve Terrel (1957), sosyometrik teknikler kullanarak yaptıkları araştırmalarda engelli çocukların, engelli olmayan çocukları arkadaş olarak çok az seçtiklerini ortaya koymuşlardır. Diğer yandan işverenler arasında yapılan bir araştırma (Shakespeare, 1975), işverenlerden % 50'nin üzerinde bir oranının, engelinin, yapılması gereken işi etkileyip etkilemeyeceğine bakılmaksızın, engelli kişilere iş verme konusunda gönülsüz olduklarını ortaya koymuştur (Aydın, 1979, s.3).

Normal kişilerin engelli kişilerle ilişki kurmaktan kaçındıklarını gösteren geniş sayıda araştırma vardır. Örneğin okullarda yapılan birçok araştırma, engelli çocukların çoğu kez arkadaş olarak, en az tercih edilen çocuklar olduğunu ortaya koymuştur (Anderson, 1973; Force, 1956; Holden, 1962; Terrel, 1957).

Kleck ve diğerleri (1966), yüzyüze etkileşim durumunda, normal kişilerin engelli kişilere karşı olan davranışlarına ve bu davranışların engelli kişi açısından doğurabileceği pratik sonuçlara ışık tutacak bir araştırma yapmışlardır. Sonuçlar, normal kişilerin, engelli kişilerin davranışları hakkındaki düşüncelerini veya onları kırmamak için kendi düşüncelerine ters düşen tutumlarını bile hoş karşıladıklarına işaret etmektedir.

Aydın (1979)'a göre bu durum, engelli çocukların sosyal bakımdan uygun davranışları öğrenmelerini ve dolayısıyla sosyal yeteneklerinin gelişmesini önemli ölçüde engellemektedir. Bu noktaya dikkat çeken bir başka psikolog da Kelley (1960)'dir. Kelley'e göre insanlar arasında özellikle kendilerinden daha az şanslı olan kişilere karşı anlayışlı ve nazik olunması gerektiği şeklinde yaygın bir inanç vardır; bundan dolayı normal kişiler olguları, engelli kişilere aktarırken, çoğu kez bu olguları engelli kişilerin hoşuna gideceğini düşündükleri bir yönde değiştirirler. Kelley'in bu görüşü henüz deneysel olarak kanıtlanmış değildir (Aydın, 1979, s.8).

Akkök (1984, s.18)'ün de belirttiği gibi ailenin engelli çocuklarına karşı tutumları da çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Ailelerin eğitilebilir düzeydeki çocuklarını diğerlerinden daha olumlu algıladığı ve onların normal yaşatılmalarıyla birlikte eğitim alabileceğine ilişkin tutumlar, Sperstein ve Gottlieb (1978) tarafından yapılan çalışmalarda da gözlenmiştir.

Bir diğer araştırmada ise Ferrara (1979), ailelerin çocuklarına karşı tutumlarında cinsiyetin önemli bir rolü olmadığını ancak zihinsel yetersizliğin derecesinin belirleyici olduğunun görüldüğünü ifade etmektedir (Akkök, 1984, s.18).

Hindistan'da yapılan Chaturvedi ve Mahotra (1980)'nin tutumla ilgili araştırmasında da 30 aileye anket formları yollanmış ve ailelerin % 60'ının zihinsel yetersizliği bir hastalık olarak algıladığı görülmüştür. Reddetme tutumu ise tüm deneklerde ortak olarak belirlenmiştir (Akkök, 1984, s.18).

Share (1956), çiftlerden birinin Cerebral Palcy'li olduğu ikizler üzerinde yaptığı bir araştırmada, engeli olan kardeşe daha az sorumluluk verildiğini, ona adeta hastaymış gibi gereğinden fazla özen gösterildiğini, antisosyal davranışlarının bile hoşgörü ile karşılandığını bulmuştur (Aydın, 1979, s.5).

Sandler, Coren ve Thurman (1983) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, engelli ilkökul çocuklarının ana-babalarına yönelik bir eğitim programının ana-baba ve çocuklar üzerindeki etkileri araştırılmış, bunun yanısıra ana-babaların

tutumlarında değişme olup olmadığı değerlendirilmiştir. Araştırma sonunda, deney ve kontrol gruplarındaki ana-babaların tutumlarında herhangi bir değişme olduğunu gösteren bulgular elde edilememiştir. Ancak ana-babaların tutumlarında büyük bir değişme olmamakla birlikte, deney grubundaki ana-babaların tutumlarındaki değişmelerle, çocuklarındaki gelişmeler arasında olumlu ilişki bulunduğu gözlenmiştir.

Aile Rehberliğine İlişkin Görüşler

ve İlgili Araştırmalar

Humes (1986), aile rehberliği çalışmalarında çeşitli ana-baba gruplarının oluşturulduğuna işaret ederek; bu grupların ana-babalara günlük yaşamda kendilerine ve çocuklarına gerekli becerilerin öğretilmesi konusunda bilgi vermeyi, bu becerilerin kazanılma yöntemlerini anlatmayı veya ana-babaların kendilerine ve çocuklarına ilişkin duygu, düşünce ve uygulamalarının paylaşılması amacına dönük olabildiğini ileri sürmektedir. Davis (1985)'e göre, ailelerin çocuklarının eğitiminde etkin rol alabilmeleri, ailelerle çalışan personelin çocuklara ve ailelere karşı olumlu tutumlar ve davranışlar göstermelerine ve ailelerin çocuklarının eğitime ilişkin kararlara katılmalarının sağlanmasına da bağlı görülmektedir. Leyser (1988), birçok çalışmada, çocuklarının eğitim aldığı kurumla ilişkilerini geliştirmek ve çocuklarının eğitimlerinde etkin rol olmak istediklerine de dikkat çekmektedir. Darling (1988)

ise, özel eğitime muhtaç çocuğa sahip ailenin, çocuklarıyla ilişkileri arttıkça, ana-baba-çocuk arasındaki bağın geliştiğini, onlara nasıl davranacaklarını öğrendiklerini belirtmekte ve ana-babaların benzer özellikteki ana-babalarda ilişkisinin bu sürece çok katkısı olduğunu vurgulamaktadır. Bazı çalışmalarda da ailelerin çocuklarını nasıl gözleyeceklerine ilişkin becerileri ve onlara yeni davranışlar kazandırma yöntemlerini öğrenmede, kendileriyle benzer özellikteki ailelerin desteğine gereksinimleri olduğu belirtilmektedir (Wolfandale, 1984). Darling (1988), ayrıca ana-babaların, benzer durumdaki ailelerle ilişkilerinin onların durumlarını kabul etmelerinde ve duygusal rahatlamalarında etkili olduğunda gözlemlendiğini belirtmiştir (Akkök, 1990).

Humes (1986), aile rehberliği çalışmalarında yeni bir yaklaşım olarak, gönüllü ana-babaların bir uzman kişi tarafından eğitilmesi sürecine dayanılarak daha geniş bir ana-baba grubuna, belli amaçlarla yönelik hizmet götürülmesi uygulamasının yeni bir sistem olarak denenmeye başladığından söz etmektedir.

Engelli çocukların eğitiminde aile desteğinin sağlanması hem eğitimciler hem de ana-babalar tarafından giderek kabul görmeye başlamıştır. Heward ve Orlansky (1984), Luthaus, Luthaus ve Gibbs (1981)'in çalışmalarını referans vererek, ailenin öncelikle çocukları hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak ve onların bireyselleştirilmiş eğitim programına katılmayı istediklerini belirtmektedir. Frank ve Ehly (1984),

engelli çocuğun eğitimine aile katılımının önemi konusunda yaptıkları araştırmalarda, çocukların eğitiminde ve gelişmesinde aile katılımının önemli olduğunu bulmuşlardır. Crawford (1979) ise yaptığı çalışmada ailelere çocukları hakkında bilgi verildiği taktirde onların dinleme, konuşma ve dil becerilerini kazanmalarına oldukça önemli katkılar getirdiklerini ve tüm potansiyellerini bu yönde kullandıklarını gözlemiştir (Kargın, 1990, s.31).

Bir başka çalışmada Ruth (1986), ailelere fırsat verildiğinde çocuklarının bireyselleştirilmiş eğitim programına yardım edebileceklerini ancak, onların bu konuda eğitilmelerini ve hazırlanmaları gerektiği sunucuna varmıştır. Locke ve Mc Innes (1985) çalışmalarında işitme engelli çocuğu bulunan ailelere uyguladıkları aile eğitimi sonucunda, annelerin kendi yeteneklerine duydukları güvende bir artış ve çocuklarına yönelik tutumlarında olumlu gelişmeler görülmüştür (Kargın, 1990, s.102).

Meyers ve Blacher (1987) ise, çalışmalarında engelli çocuklar için hazırlanan eğitim programına aile katılımının sağlanmasıyla oluşabilecek değişiklikleri araştırmışlardır. Çalışma sonunda aileler, eğitimle yeni bilgiler öğrendiklerini, gelecek hakkındaki görüşlerinin değiştiğini ve ailelerin % 59'u çocuklarına karşı tutumlarında olumlu değişiklikler oluştuğunu belirtmişlerdir.

Yine Meyers ve Blacher (1987)'de belirtildiği gibi, çocuklarının eğitimleri hakkında bilgilendirilmeyen ve onların eğitimine katılmayan birçok ailenin, kendi rollerinden haberdar olmadıklarını, dolayısıyla karar vermeye yardım etme, eğitiminde destek, bilgi alışverişi yapma, eğitimden doyum sağlama konularında başarısız oldukları görülmektedir.

O'Dell (1974) ise ailelerin özelliklerine bakıldığında bu konuda çeşitli araştırmaların yapıldığını belirtmektedir. Salzinger ve diğerleri (1970), ailelerin eğitim düzeyinin, zihinsel ve özellikle okuma yeteneklerinin bu yaklaşımı öğrenmedeki başarıyı etkilediğini gözlemişlerdir. Daha sonra Patterson ve diğerleri de (1972) eğitimi olmayan, sosyo ekonomik düzeyi düşük ailelerin eğitiminin güç olduğunu bulmuşlardır. Buna karşın başka bir grup araştırmacı (Hirsch ve Walder, 1969; Mira, 1970) ailenin eğitim, zeka ve sosyo-ekonomik düzey ile aile rehberliğinin başarısı arasında bir ilişki bulamamışlardır (Akkök, 1984, s.12).

Clark, Baker, ve Heifetz (1982), aile rehberliğine ilişkin bir çalışma sonucunda, ailelerin, sosyo ekonomik düzeyinin ve çocukların özelliklerinin aile rehberliğini ne ölçüde etkilediğini araştırmışlar ve çocukların özelliklerinin aile rehberliğinin etkisi üzerinde belirleyici olmadığını; ayrıca kısa süreli rehberliklerde ailenin sosyo ekonomik düzeyinin yüksek olusunun etkileyici olduğunu, ancak, uzun süreli

çalışmalarda bu etkenin ortadan kalktığını göstermiştir (Akkök, 1984, s.17).

Görüldüğü gibi yabancı ülkelerde aile eğitimi ile ilgili araştırmalar gün geçtikçe çoğalırken, ülkemizde bu tür çalışmalara sıklıkla rastlanamamaktadır. Ancak Akkök (1984)'n davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği, yine Akkök (1990) yardımcı aile sistemi deneme çalışmaları ile Kargın (1990) eğitsel yaklaşımlı aile rehberliği çalışmaları ülkemizdeki çalışmalara örnek gösterilebilir.

Akkök (1984) yaptığı çalışmada zihinsel engelli çocukların ailelerinin, okul eğitimini destekleyen uygun bir ev ortamının, öğretilebilir zihinsel engelli çocukların öz bakım becerilerinin gelişimine ve böyle bir rehberliğin ana-babanın çocuklarına karşı tutumlarına etkisini araştırmıştır. Çalışma sonunda aile rehberliğinin öğretilebilir çocukların öz bakım becerilerinin gelişimine olumlu katkısı olduğu gözlenmiş, ancak ailelerin çocuklarının eğitim ve gelişim sürecinde doğrudan rol almalarının, onların çocuklarına karşı tutumlarında olumlu değişiklikler yapacağı beklentisi büyük ölçüde desteklenememiştir.

Yine Akkök (1990), yardımcı aile sistemi ile ilgili bir deneme çalışmasını Ankara Eğitilebilir ocuklar iş Okulu ğrenci anneleriyle yürütmüş, deneme çalışması sonunda annelerin kendilerine verilen, annelere n bilgi ve öğrenciye hazırlık becerilerini dikkatle uyguladıkları ve ev ortamındaki

gözlemlerini yazılı olarak verdikleri gözlenmiş ve psikolojik olarak rahatladıkları, çocuklarını daha dikkatle gözlemeye başladıkları ifade edilmiştir.

Kargın (1990)'ın çalışmasında ise, eğitsel yaklaşımlı aile rehberliğinin ağır işiten çocukların sözel iletişim becerilerinin gelişimine ve ana babaların çocuklarına yönelik tutumlarına etkisi araştırılmıştır. Bulgular, böylesi bir rehberliğin işitme engelli çocukların sözel iletişim becerilerinin gelişimine olumlu katkısı olduğu yönündedir. Çalışma sonunda annelerin çocuklarına yönelik tutumlarında olumlu değişiklikler görülmesine karşın babaların tutumlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, problemin çözümünde izlenen yönteme yer verilmiş ve sırası ile araştırma modeli, araştırma deseni, denekler, deney ve kontrol gruplarının oluşturulması, gruplara uygulanan işlemler, verilerin toplanması ile verilerin çözümü ve yorumlanmasına ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, gerçek deneme modellerinden, "ön test-son test, kontrol gruplu" modelden yararlanılmıştır. Modelin simgesel ifadesi şöyledir (Karasar, 1984, s.102):

G_1	R	O_1	X	O_2
G_2	R	O_3		O_4

Araştırma; bilgi verici toplantıların, eğitilebilir çocuklar iş okulu öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarındaki etkilerini belirleyebilmek için, araştırma kümesini oluşturan 46 denek üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Deney grubundaki EÇiO öğrenci annelerine yönelik bilgi verici toplantılar yapılmış, kontrol grubu ise herhangi bir işleme tabi tutulmamıştır.

Araştırmanın deney ve kontrol gruplarındaki denekler, Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu öğrenci anneleri arasından, yansız atama yolu ile seçilmiştir. Deney grubundaki EÇiO öğrenci anneleri ile sekiz hafta süren bilgi verici toplantılar yapılmıştır. EÇiO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları üzerinde deney işleminin etkilerini belirleyebilmek için gruplar kendi içlerinde ve birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca deney grubundaki annelerin çocuklarına yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Denekler

Bu araştırmanın denekleri, 1989-1990 öğretim yılında Bursa Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu öğrenci anneleri arasından gönüllülük esas alınarak seçilen 46 zihinsel engeli olan çocuk annesinden oluşmuştur.

Bursa Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (MEGSB) Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi'ne bağlı bir özel eğitim kurumudur ve MEGSB Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Yönetmeliğinde (1987, s.5), "Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu, ilkokul mezunu olup zeka bölümü 45-75 arasında bulunan, bu sebeple üst öğrenimlerine devam edemeyenlere uygun bir

meslek kazandırmayı amaçlayan, çıraklık düzeyinde eğitim veren bir özel eğitim kurumudur," şeklinde tanımlanmaktadır. Okulda eğitim-öğretim programı, öğrencinin iş yapabilme potansiyelinin tanınmasına yardım edecek biçimde geliştirilip düzenlenmektedir. Öğrencilere, meslek öğreniminde ve akademik bilgilerin kazandırılmasında gerçekçi, üretime dönük mesleki çalışma programlarının düzenlenmesine de dikkat edilmiştir.

Grupların Oluşturulması

Deney ve kontrol gruplarının oluşturulabilmesi için okul aile birliği toplantısında bir araya gelen velilere; kendi olumsuz tutumlarının çocuklarını etkilediğini, araştırmacı tarafından haftada bir olmak üzere sekiz haftalık bir çalışma yürütüleceği ve bu konuda kendilerine yardımcı olunabileceği belirtilmiştir. Ayrıca anababalara, bu çalışmaya katılmakla, bir araştırmada, denek olarak seçilmiş olacakları ve bir bilimsel araştırmaya bu yolla katkıda bulunabilecekleri konusunda güdüleyici bir konuşma yapılmıştır. Böylesi bir çalışmaya katılmak isteyip istemedikleri ve toplantılarda hangi konuların ele alınmasını istedikleri sözel olarak sorulmuş ve yazılı olarak yanıtları alınmıştır. 54 öğrenci olan okul mevcudundan 5 veli dışında kalan 49 veli bu çalışmaya istekli olarak katılabileceklerini belirtmişlerdir. Ancak bu öğrencilerin ikisinin anne ve babasının ayrılarak yeniden, başka kişilerle evlenmeleri sonucu, birinin anneanne ve diğerinin babaanne ile yaşıyor olması; bir velinin iki çocuğunun da okulda

olması nedeniye 3 veli kura dışı bırakıldığından 46 veli kuraya katılmış, bir deney grubu - bir kontrol grubuna ad çekilmek suretiyle gruplar oluşturulmuştur. Babaların da tutumlarında değişme olup olmadığının araştırılması gerekmesine karşın, bilgi verici toplantılara babaların katılımının, çeşitli nedenlerle sağlanamayacağına anlaşılması üzerine, araştırmacı annelerle çalışmaya yönelmiştir.

işlem

Deney grubunu oluşturan deneklere sekiz hafta süre ile haftada bir 75 dakika ile 125 dakika arasında değişen sürelerdeki bilgi verici toplantılar düzenlenmiştir. Kontrol grubu ise herhangi bir işleme tabi olmamıştır. Bilgi verici toplantıların sona ermesiyle, EÇİO öğrenci annelerinin tutumları yeniden ölçülmüştür. Ön test ve son test uygulamaları arasındaki sekiz haftalık süre içinde deney grubu ile yapılan bilgi verici toplantılarda, öğrencilerin çoğunluğunun eğitilebilir zihinsel engelli olması gözönünde bulundurularak ve ana-babaların da önerileri doğrultusunda belirlenerek ele alınan konular, sırasıyla şunlardır:

Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Özellikleri;
Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Temel Alışkanlıklar;
Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Psikolojik ve Davranış Özellikleri; Uyum Sorunları; Ergenlik; Benlik Gelişimi;
Boş Zamanları Değerlendirme; İş ve İş Bulma.

Deney grubunu oluşturan 23 EÇİO öğrenci annesi ile yapılan bilgi verici toplantılara; 16 annenin sürekli katıldığı, 2 annenin 1 toplantıya, 1 annenin 2 toplantıya, 4 annenin ise 3 toplantıya katılmadığı belirlenmiştir. Toplantılardaki konuşma ve tartışmalar deneklerden alınan izinle teyp kasedine kaydedilerek rapor haline getirilmiş ve tutanaklar Ek 1'de verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, denek gruplarının ön test ve son teste ilişkin tutum düzeyleri, Özürlü Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (ATDP) O Formu ile belirlenmiştir (Ek 2). Özgün adı "Attitudes Towards Disabled Pearson (ATDP)" olan "Özürlü Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği" olarak anılan ve Yuker ve diğerleri (1970) tarafından geliştirilen bu ölçeğin O Formu, daha önce bazı araştırmacılar tarafından türkçeye uyarlanmıştır (Le Compte^{uo}Le Compte, 1966; Özyürek, 1988). Bu araştırmada ise, Özürlü Kişilere Yönelik Tutum Ölçeğinin O Formunun Özyürek (1988) tarafından yapılan çevirisinden yararlanılmıştır. Ancak ATDP ölçeği O Formu'nun 2.maddesindeki ifadenin (Bedensel özürlüler hemen hemen özürsüzler kadar akıllıdırlar) bu araştırmanın amacına uygun olmaması, ölçeğin B Formu'nda yer alan bir madde ile değiştirilmesini gerektirmiştir. Ölçek maddeleri analiz çizelgesi incelenerek ATDP O Formundaki 2. madde yerine, ATDP - B Formundaki 6. madde (özürlü işçiler başka işçiler kadar başarılı olabilirler) nin alınmasının uygun olduğuna karar verilmiştir.

Denekler takvim yaşları, öğrenim durumları, ailedeki

çocuk sayısı, sosyo ekonomik durumları; çocuklarının takvim yaşları ve öğrenim durumlarına ilişkin bilgiler, araştırmacının, öğrenciler okula başladıklarında aileden alınan bilgiler doğrultusunda doldurulan "Görüşme Formları"ndan elde edilmiştir. Ayrıca bu bilgiler; öğrencilerin okula kayıt işlemleri sırasında Rehberlik ve Araştırma Merkezindeki uzmanlarca, aileden alınan bilgiler doğrultusunda doldurulan "Öğrenci Durum Fişi"indeki bilgilerle karşılaştırılmıştır. Deneklerin çocuklarının zeka bölümüne ilişkin bilgiler ise Rehberlik ve Araştırma Merkezindeki dosyalarından sağlanmıştır. Araştırmacı daha önceden bu bilgileri toplamış olduğundan ATDP Ölçeği 0 Formunda ayrıca deneklere ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir.

ATDP ÖLÇEKLERİ (The ATDP Scales)

ATDP'nin geliştirilmesi, grup olarak engelli kişilere karşı olan tutumları ölçmek için nesnel ve güvenilir bir araç gereksinimine dayanmıştır. Ölçeğin, belirli engel gruplarından ziyade, genelde engellilere karşı olan tutumları ölçmesinin gerektiği kararlaştırılmıştır. Bu araştırmayı yapanlar, farklı engeli olanların, birbirlerinden farklı olabilecekleri gibi pek çok benzerliklerinin olabileceğine de inanmışlardır. Engellilerle, engeli olmayan kişiler arasında algılanan farklılıklar, ATDP nin geliştirilmesinde ağırlık noktasını oluşturmuştur (Yuker ve diğerleri, 1970).

ATDP ölçeği 0 Formu 20 maddeden oluşmakta, yanıtlar, değeri +3 puan olan "tamamen katılıyorum" ile; değeri -3 puan

olan "kesinlikle katılmıyorum" arasında sarılanmaktadır. Ölçütte nötr ya da sıfı puanı yoktur (Yuker ve diğerleri,1970). Nötr tepkilerde bulunma seçeneğinin olmaması nedeniyle denekler, olumlu ya da olumsuz tepkide bulunmaya zorlanmaktadır. Tutum ölçeklerinde, zorunlu seçme formatıyla sosyal çekiciliğin etkisini azaltmak amaçlanmaktadır (Özyürek,1988,s.30).

ATDP puanları, ölçeği yanıtlayan kişinin temelde engelli kişileri, engeli olmayan kişilerle aynı mı, yoksa farklı mı algıladığının yansımaları olarak yorumlanabilir. Bu yorum, ölçekten yüksek puan almış olan kişinin, engellileri,engeli olmayan kişilerle oldukça benzer kişiler olarak algılandığını göstermektedir. Düşük puan alan yanıtlayıcı ise, engelli kişileri, engeli olmayan kişilerden farklı olarak algılıyor demektir. Bununla birlikte, ATDP maddelerinin çoğunluğuna göre, bir farklılığın bulunduğu anlaşılırsa, bu farklılık olumsuz bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle yorum daha geniş boyutlu tutularak, düşük puan alan yanıtlayıcının, engellilerin sadece farklı olmadığını, aynı zamanda, bir ölçüde daha aşağı ya da şanssız olduğu gerçeğini yansıttığı söylenebilmektedir (Yuker ve diğerleri, 1970).

Yuker ve diğerleri (1970), aldatılabilirlikle ilgili araştırmalar ya da yanıtlayıcının test alma tutumunun, test sonucunu etkileme derecesi, aldatma eğiliminde olan yanıtlayıcılar ile aldatma eğiliminde olmayan yanıtlayıcıların aldıkları puanlar arasında önemli farklılıkların olmaması nedeniyle, ATDP nin aldatılabilirliğe uygun olmadığını görüldüğünü belirtmektedirler.

Yuker ve diğerkleri'nde (1970) belirtildiği gibi, çeşitli araştırmacılar, ATDP'yi araştırmalarında değiştirdiklerini ve bu değişiklik ve eleştirileri gözden geçirdikten sonra, "engelli kişilerin genel kabulünü ölçmek için göreceli olarak güvenilir ve geçerli, uygulaması kolay bir araç gerektiğinde ATDP ölçütlerinin yararlı olacağı" sonucuna varmışlardır.

Shaw ve Wright (1967) ATDP ölçeği ve diğerk tutum ölçekleriyle ilgili incelemelerine dayanarak: "Yuker ve çalışma arkadaşlarının (1970) geçerlilikle ilgili ayrıntılı çalışmalarına göre ATDP ölçeğinin kapsam geçerliliği diğerk ölçü araçlarından daha iyi olduğu ve araştırma amacıyla kullanmaya elverişli bir ölçü aracı olduğu izlenimini" verdiğini belirtmektedir (Özyürek, 1988, s.31).

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırma kapsamına giren deneklerle ilgili ölçümler tamamlandıktan sonra, deneklerce doldurulan ölçekler araştırmacı tarafından elle puanlanmıştır. Deney ve kontrol gruplarında yer alan EÇiO öğrenci annelerinin ön test ve son testlere ilişkin ham puanları (Ek 3 ve 4) elde edildikten sonra çizelgelere geçirilmiş ve grupların ortalama puanları ile puan dağılımlarının standart sapmaları hesaplanmıştır.

Gruplar arası karşılaştırmalarda t testi tekniğinden yararlanılmış ve grupların puan ortalamaları arasındaki farklar .05 güven düzeyinde test edilmiştir.

Deney işlemlerinin etkili olup olmadığına ilişkin yorumlarda ise, gruplar arasındaki puan farkları ile bu farkların anlamlı olup olmadığına dikkat edilmiştir.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde kullanılan istatistik formülleri şunlardır:

1. Grupların puan ortalamalarının hesaplanmasında;

$$\bar{X} = \frac{\sum x}{n}$$

2. Grupların puan dağılımlarının standart sapmalarının hesaplanmasında :

$$S = \sqrt{\frac{\sum x^2}{n-1}}$$

3. iki ilişkisiz örneklemin aritmetik ortalamaları arasındaki farkın standart hatasının hesaplanmasında :

$$S H_f = SS \sqrt{\frac{N_1 + N_2}{N_1 N_2}}$$

4. ilişkisiz örneklemlerde aritmetik ortalamalar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin t değerinin hesaplanmasında :

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{S H_f}$$

5. ilişkili örneklerde aritmetik ortalamalar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin t değerinin hesaplanmasında :

$$t = \frac{\bar{D} - MD}{SD}$$

$$\bar{D} = \frac{\sum D}{n}, \quad SD = \frac{SD}{\sqrt{n}}$$

$$SD = \sqrt{\frac{[D^2 - \frac{(D)^2}{n}]}{n - 1}}$$

6. Grup ortalamaları arasındaki farkların farkının test edilmesinde:

$$t = \frac{(x_2 - x_4) - (x_4 - x_3)}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2} + \frac{S_3^2}{n_3} + \frac{S_4^2}{n_4}}}$$

formüllerinden yararlanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde önce araştırma grubunu oluşturan denekler ve çocuklarının özlük nitelikleri, daha sonra, bilgi verici toplantıların, eğitilebilir çocuklar iş okulu (EÇİO) öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarına etkisine ilişkin bulgularla bunların yorumuna yer verilmiştir. Bulgular ve yorumların sunulmasında, araştırmanın genel amacı doğrultusunda oluşturulan denence sırası izlenmiştir.

Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu (EÇİO) Öğrencileri

ve Annelerinin Özlük Niteliklerine İlişkin Bulgular

Takvim Yaşı

Eğitilebilir çocuklar iş okulu öğrencilerinin takvim yaşlarına göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, öğrencilerin çoğunluğu (% 56.52) 11-14 yaşları arasında bulunmaktadır. Grubun % 43.48'lik bir bölümünü ise 15-18 yaş arasındaki öğrenciler oluşturmaktadır.

TABLO 1

EÇİO ÖĞRENCİLERİNİN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Yaş Grupları	N	%
11 - 14	26	56.52
15 - 18	20	43.48
Toplam	46	100.00

Zeka Bölümü

Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu öğrencilerinin zeka bölümüne göre dağılımı iki grupta ile Tablo 2'de verilmiştir.

TABLO 2

EÇİO ÖĞRENCİLERİNİN ZEKA BÖLÜMLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Zeka Bölümleri	N	%
38-44	6	13.04
45-77	40	86.96
Toplam	46	100.00

EÇİO öğrencilerinin zeka bölümleri incelendiğinde, öğrencilerin % 86.96 gibi büyük bir çoğunluğunun 45-77 zeka bölümü arasında değiştiği görülmektedir. EÇİO Yönetmeliğinde (MEGSB, 1987, s.5) de belirtildiği gibi, zeka bölümü 45-75 arasında olan çocuklar, eğitilebilir zihinsel engelli olarak tanımlanmaktadır. Buna göre öğrencilerin çoğunluğunun, zeka boyutunda, eğitilebilir zihinsel engelliler grubunda yer aldığı söylenebilir. Bu grubun dışında kalan, grubun % 13.04 ünü oluşturan 6 öğrenci belirlenmiştir.

Öğrenim Durumu

EÇİO Yönetmeliğinde Kayıt kabul işleri bölümünde de belirtildiği gibi, okula alınacak öğrencilerin ilkokul mezunu ve eğitilebilir zeka düzeyinde olması gerekmektedir. Problem bölümünde de değinildiği gibi Türkiye’de zihinsel engelli çocuklara sağlanan özel eğitim olanakları son derece sınırlıdır. Gerek özel eğitim olanaklarının sınırlılığı, gerekse ailenin çocuğunun engelini kabullenememesi ve son yıllarda kaynaştırma eğitiminin yaygınlık kazanması gibi nedenlerden dolayı, eğitilebilir zeka düzeyinde olmasına karşın, alt özel sınıfa devam etme olanağı bulamayan öğrenciler, ilkokul öğrenimlerini normal sınıflarda sürdürmektedirler. Bu öğrenciler mezuniyetlerinden sonra eğitilebilir çocuklar iş okuluna devam edebilmektedirler.

Bursa EÇİO öğrencilerinin öğrenim durumlarına göre dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

TABLO 3

EÇİO ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Öğrenim Durumu	N	%
Alt Özel Sınıf Mezunu	36	78.26
Normal Sınıf Mezunu	10	21.74
Toplam	46	100.00

Tablo 3'te görüldüğü gibi, EÇİO öğrencilerinin % 78.26'sı (36 Öğrenci), yani büyük bir çoğunluğunu alt özel sınıf mezunu çocuklar oluşturmaktadır. Diğer % 21.74'lük bölümünün ise normal sınıf mezunu olduğu görülmektedir.

Annelerin Öğrenim Durumu

Araştırma grubunu oluşturan EÇİO öğrenci annelerinin öğrenim durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

EÇİO öğrenci annelerinin öğrenim durumları incelendiğinde, grubun % 54.35'inin ilkökul mezunu olduğu görülmektedir.

TABLO 4

EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÖĞRENİM DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Öğrenim Durumu	N	%
Okur-yazar değil	6	13.04
Okur-yazar	5	10.87
İlkokul	25	54.35
Ortaokul	4	8.70
Lise	6	13.04
Toplam	46	100.00

Grubun % 13.04'ü okur-yazar olmayan ve % 10.87'si okur-yazar olmak üzere % 23.91'inin öğrenimi yoktur. Buna karşın grubun % 8.70'i ortaokul ve ancak % 13.04'ünün de lise mezunu olduğu belirlenmiştir. Yapılan incelemede yüksek okul mezunu anne olmadığı anlaşılmıştır.

Annelerin Yaşı

Araştırma grubunu oluşturan deneklerin yaşlarına ilişkin bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi EÇİO öğrenci annelerinin yarısından fazlasını (% 65.22) 31-40 yaş grubundaki anneler oluşturmaktadır.

TABLO 5

EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN YAŞLARINA GÖRE DAĞILIMI

Yaş Grupları	N	%
31-40	30	65.22
41-49	16	34.78
Toplam	46	100.00

41-49 yaş grubunda ise 16 EÇİO öğrenci annesinden oluşan % 34.78'lik bir grup bulunmaktadır.

Ailelerin Çocuk Sayısı

EÇİO öğrenci ailelerinin çocuk sayısına göre dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

TABLO 6

EÇİO ÖĞRENCİ AİLELERİNİN ÇOCUK SAYISINA GÖRE DAĞILIMI

Ailedeki Çocuk Sayısı	N	%
2	21	45.65
3-7	25	54.35
Toplam	46	100.00

EÇİO öğrenci aileleriyle ilgili bulgular incelendiğinde tek çocuklu ailenin bulunmadığı ve grubun yarısından fazlasının (% 54.35) 3-7 çocuklu ailelerden oluştuğu belirlenmiştir.

Sosyo Ekonomik Durum

EÇİO öğrenci ailelerinin sosyo ekonomik durumuna ilişkin bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

TABLO 7

EÇİO ÖĞRENCİ AİLELERİNİN SOSYO EKONOMİK DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Sosyo Ekonomik Durum	N	%
Düşük	24	52.17
Orta	14	30.43
iyi	8	17.40
Toplam	46	100.00

Tablo 7 incelendiğinde EÇİO öğrenci ailelerinin % 52.17'lik grubunun sosyo ekonomik durumlarının düşük olduğu görülmektedir. Grubun % 30.43'ünü oluşturan EÇİO ailelerinin sosyo-ekonomik durumları orta düzeyde, ancak % 17.40'lık bir bölümünün sosyo ekonomik durumu iyi olduğu belirlenmiştir.

Deney Grubu EÇİO Annelerinin Tutum Düzeylerine

İlişkin Bulgular

Denence 1. "Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, deney öncesine göre daha olumludur."

Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin deney başındaki tutumlarının deney sonucunda değişip değişmediğini belirlemek amacı ile, ATDP ölçeği O Formu'ndan almış oldukları ön test ve son test tutum puan ortalamaları karşılaştırılmış ve bu karşılaştırmalara ilişkin bulgular, Tablo 8'de gösterilmiştir.

TABLO 8

DENEY GRUBUNDAKİ EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÖN TEST VE SON TEST
TUTUM DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

	n	\bar{x}	ss	sd	t değeri
Ön Test	23	48.65	12.04	22	8.29*
Son Test	23	73.56	14.22		

*
P < .05

Tablo 8'deki bulgulara göre deney grubunun son test puan ortalamaları ile ön test puan ortalamaları arasında, son testler lehine oldukça büyük farklar görülmektedir.

EÇiO öğrenci annelerinin, deney öncesindeki tutumları ile deney sonundaki tutumları arasında görülen bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile, ön test ve son test tutum puan ortalamaları arasında t testi uygulanmıştır. Hesaplanan t değeri, 22 serbestlik derecesinde ve .05 düzeyinde t tablosundan okunan değerden daha büyük olduğundan, ön test ve son test puan ortalamaları arasında fark anlamlıdır. Bu sonuç; bilgi verici toplantıların deney grubundaki EÇiO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarını olumlu biçimde etkilediğini göstermektedir. Bulgular, bu çalışmanın birinci denencesini destekler niteliktedir.

Annelerin bu çalışmaya istekli olarak katılmaları, konuların seçiminde kendilerine söz hakkı verilmesi ve toplantı konularının, onların da belirttikleri gereksinimler doğrultusunda seçilmesi gibi nedenler, annelerin ilgi düzeyini arttırmış görünmektedir. Toplantıları ilgi ile izleyen annelerle, sekiz hafta boyunca, her toplantıda farklı konulara değinilmesi ve bu konular doğrultusunda bilgilendirilmeleri, onların çocuklarına bakış açılarını olumsuzluktan olumluya çevirmelerini sağladığı ve dolayısıyla çocuklarının eğitimlerine katkıda bulunmuş oldukları düşünülebilir. Nitekim bilgi verici toplantıların sonunda aileler, eğitimle birçok yeni bilgi öğrendiklerini, çocuklarının gelecekları hakkında daha gerçekçi beklentilere sahip olduklarını, çocuklarına karşı yaptıkları yanlış davranışların farkına vardıklarını ve çocuklarına yönelik tutumlarında, olumlu bir değişikliğin meydana geldiğini ifade etmişlerdir.

Locke ve Mc Innes (1985), Meyer ve Blacher (1987) ve Kargın (1990) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularının bu çalışmanın bulgularını destekler nitelikte olmasına karşın, Heifetz (1977), Sandler, Coren ve Thurman (1983) ve Akkök (1984) ün yaptıkları çalışmalarda ise aile rehberliği sonrasında, annelerin engelli çocuklarına karşı tutumlarında anlamlı bir fark gözlenmemiştir.

Kontrol Grubu EÇİO Annelerinin Tutum Düzeylerine

İlişkin Bulgular

Denence 2. "Bilgi verici toplantılara katılmayan EÇİO öğrenci annelerinin deney başındaki tutumları ile deney sonundaki tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur."

Kontrol grubundaki EÇİO öğrenci annelerinin, deney öncisi ve deney sonundaki tutumları ATDP ölçeği O Formu ile belirlenmiş, ön test ve son test puanları birbiri ile karşılaştırılarak tutum puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 9'da gösterilmiştir.

TABLO 9

KONTROL GRUBUNDAKİ EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÖN TEST VE SON TEST
TUTUM DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

	n	\bar{x}	ss	sd	t değeri
Ön Test	23	49.2	12.91	22	* 2.50
Son Test	23	55.87	13.43		

*
P < .05

Tablo 9'daki bulgulara göre, herhangi bir işleme tabi tutulmayan kontrol grubundaki EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik, son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları, ön test ile ölçülen tutum puan ortalamalarına göre daha yüksektir. Kontrol grubu EÇİO öğrenci annelerinin, deney sonrası çocuklarına yönelik tutumları lehine görülen bu farkın, anlamlılığını test etmek amacı ile ölçülen tutum puan ortalamaları arasında, t testi uygulanmış ve .05 düzeyinde anlamlı sonuç vermiştir. Bu sonuca göre; kontrol grubu EÇİO öğrenci annelerinin bilgi verici toplantılara katılmamasına karşın, deney sonundaki tutum düzeylerinin deney öncesine göre daha olumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulgulara göre, araştırmanın ikinci denencesinde ileri sürülen iddia reddedilmiştir.

Kontrol grubu annelerinin, deneye katılmamış olmalarına karşın, tutum düzeylerinin gelişiminde anlamlı bir farkın bulunmasının nedeni Hawthorne etkisi ile açıklanabilir (Akkök, 1984, s.46).

Buna göre, bir araştırmaya katılmanın da, bireylerin tutumlarını olumlu yönde etkileyebileceği belirtilmektedir. Bilgi verici toplantılara katılmamış olmalarına karşın annelerin, böyle bir araştırmaya katıldıklarını bilmeleri, onların davranışlarını olumlu yönde etkilemiş olabilir. Öte yandan tutum ölçeklerinin uyarıcı niteliğinin de kontrol grubu annelerinin, tutumları üzerinde etki yapmış olabileceğini gözönünde bulundurmak gerekir.

Annelerin, ölçeğin doldurulması sırasında; çocuklarının özelliklerini, kendi duygularını ve davranışlarını tekrar düşünme ve değerlendirme fırsatı bulmuş olabileceği düşünülebilir.

Deney süresinde öğrencilerin, okulda öğrenimini sürdürmelerinin, öğrencilerdeki olası değişikliklerinin ana-babalar tarafından görölmesi ve bakış açılarının değişebilme durumu, ana-babaların tutumlarını da etkilemiş görünmektedir.

Kontrol grubu EÇİO öğrenci annelerinin, çocuklarına yönelik tutumlarının olumlu yönde gelişmesinin diğer bir nedeni olarak ta, araştırmacının okulun rehber öğretmeni olması nedeniyle, gerektiğçe çocuklarıyla ilgili sorunlarının çözümünde annelere, bireysel görüşmeler yoluyla rehberlik yapılması görülebilir.

Deney ve Kontrol Gruplarının Tutum Düzeylerinin

Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Denence 3. "Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları bu toplantılara katılmayan annelere göre daha olumludur."

Deney sonunda bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları ile bilgi verici toplantılara katılmayan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları arasında bir fark olup olmadığını belirleyebilmek için, her iki gruptaki deneklerin, deney öncesinde ve deney sonundaki tutum puanları birbiriyle karşılaştırılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının, deney öncesindeki tutum düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 10'da, deney sonundaki tutum düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

TABLO 10

DENEY VE KONTROL GRUBUNDAKİ EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÖN TEST İLE ÖLÇÜLEN TUTUM DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

EÇİO Öğrenci ANNELERİ	n	\bar{x}	SS	Sd	t değeri
Deney Grubu Ön Test	23	48.65	12.04	22	0.14
Kontrol Gurubu Ön Test	23	49.2	12.91		

P > .05

Tablo 10'da verilen bilgiler, grupların tutum düzeylerine ilişkin puan ortalamaları arasında, küçük farklılıklar olduğunu göstermektedir. Grupların tutum puanlarının, standart sapmalarının ise birbirine çok yakın olması, her iki grubun puan dağılımlarının da birbirine benzediğini göstermektedir. Gruplar arasında görülen bu küçük farklılıkların, anlamlı olup olmadığı t testi ile incelenmiş ve bu işlem sonucunda 0.14 olarak hesaplanmıştır. Bu değer 22 serbestlik derecesindeki tablo değerinden (0.11) daha küçüktür. Bu sonuca göre; deney ve kontrol grubunun ön test ile ölçülen tutum düzeyleri arasında anlamlı bir fark yoktur. Böylece deney ve kontrol gruplarının son testte ölçülen tutum puanları karşılaştırılmasıyla, deney sonunda hangi grubun tutum düzeyinin daha olumlu düzeyde olduğu belirlenebilir.

TABLO 11

DENEY VE KONTROL GRUPLARININ SON TEST İLE ÖLÇÜLEN TUTUM
DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

EÇİO Öğrenci ANNELERİ	n	\bar{x}	SS	Sd	t değeri
Deney Grubu Son Test	23	73.56	14.22	22	3.96*
Kontrol Grubu Son Test	23	55.87	13.44		

* P < .05

Tablo 11'deki bulgular incelendiğinde de; bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin, deney sonundaki tutum puan ortalamalarının, bilgi verici toplantılara katılmayan EÇİO öğrenci annelerinin tutum puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubu lehine görülen ortalama puan farkının anlamlı olup olmadığını test etmek için, deney grubu tutum puan ortalamaları ile kontrol grubu tutum puan ortalamaları t testi ile karşılaştırılmış ve hesaplanan t değeri 3.96 olarak bulunmuştur. Bu karşılaştırmaya göre hesaplanan t değeri 22 serbestlik derecesi ve .05 anlamlılık düzeyindeki t tablo değerinden (1.72) daha büyük olduğundan deney grubu ile kontrol grubu arasında görülen tutum düzeyi farkı anlamlıdır.

Bu sonuçlar; bilgi verici toplantılara katılmayan annelerde de olumlu tutum değişiklikleri gözlenmekle birlikte, "bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin, çocuklarına yönelik tutumları, bu toplantılara katılmayan annelere göre daha olumludur" iddiasını doğrular niteliktedir. Başka bir deyişle, deney grubunu oluşturan bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, bu toplantılara katılmayan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarına göre anlamlı derecede daha fazla gelişmiştir.

Bu sonucu da doğal karşılamak gerekir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi, deney grubundaki annelerin bilgi verici toplantılara katılmış olmaları, kontrol grubuna göre tutum düzeylerinin daha da fazla gelişmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu da bilgi verici toplantıların tutumlar üzerindeki olumlu etkisini göstermektedir.

Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına

Yönelik Tutumlarında, Çocuklarının Takvim

Yaşlarının Etkisine İlişkin Bulgular

Denence 4. a. 1) "Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, çocukların takvim yaşlarına bağlı olarak değişir."

Bu denencenin sınanması için; deney sonunda bilgi verici toplantılara katılan annelerin çocuklarına yönelik tutumlarının, çocuklarının takvim yaşlarına göre değişiklik gösterip göstermediği araştırılmıştır. Bu amaçla, ön test ve son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları arasındaki farkların farkı test edilmiştir. Her iki gruba ilişkin ön test-son test tutum puan ortalamaları ile bu ortalamalar arasında görülen farkların farkına ilişkin bulgular Tablo 12'de verilmiştir.

TABLO 12

DENEY GRUBU EÇİO ANNELERİNİN ÇOCUKLARININ TAKVİM YAŞLARINA
GÖRE ÖN TEST-SON TEST ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

11-14 Yaş Arasındaki Çocukların Annelerinin Tutum Puanları			15-18 Yaş Arasındaki Çocukların Annelerinin Tutum Puanları			
Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Fark- ların Farkı
$n_1 : 13$	$n_2 : 13$		$n_3 : 10$	$n_4 : 10$		
$\bar{x}_1 : 48.15$	$\bar{x}_2 : 74$	25.85	$\bar{x}_3 : 49.3$	$\bar{x}_4 : 73$	23.7	2.15
$SS_1 : 14.23$	$SS_2 : 16.22$		$SS_3 : 9.09$	$SS_4 : 11.94$		
t Hesap : 0.27		t Tablo : 2.02	Sd : 42		P > .05	

Tablo 12'deki bulgulara göre, deney grubundaki 11-14 ve 15-18 yaş arasındaki EÇİO öğrenci annelerinin, ön test ve son test ile ölçülen tutum puan ortalamalarında, son testler lehine bir yükselme görülmektedir. 11-14 yaş arasındaki çocukların annelerinin tutum puan ortalamaları 48.15'ten 74'e ; 15-18 yaş arasındaki çocukların annelerinin tutum puan ortalamaları ise 49.3'ten 73'e yükselmiştir. 11-14 yaş arasındaki EÇİO öğrenci annelerinin tutum puanlarındaki artış ile, 15-18 yaşındaki EÇİO öğrenci annelerinin tutum puanlarındaki artışlar arasında ise, 11-14 yaş arasındaki EÇİO öğrenci annelerinin lehine 2.15'lik bir fark olduğu görülmektedir. Yani 11-14 yaş arasındaki EÇİO öğrenci annelerinin tutumlarındaki gelişme ile 15-18 yaş arasındaki çocukların annelerinin tutumlarındaki

gelişme birbirine oldukça yakındır. Grupların, son test-ön test puan ortalamaları arasındaki farkların farkı arasında uygulanan t testi de, 42 serbestlik derecesi ve .05 düzeyinde, anlamsız sonuç vermektedir. Buna göre, EÇİO öğrenci yaşları arasındaki farklılık, annelerinin tutum düzeylerinin farklılaşmasında etkili olmamaktadır.

Eğitilebilir Çocuklar İş Okulunda üst sınıflara geçildikçe (dolayısıyla çocuğun yaşı ilerledikçe) annenin de çocuğunun geleceğine ilişkin kaygılarının arttığını ve tutumlarının, bu kaygılardan etkilendiğini gözleyen araştırmacının, deney grubu annelerinde de formal anlamda bu etkiyi araştırmak istemesinden doğan, çocuğun yaşı ile, annelerinin tutum düzeyi arasındaki ilişkiyi irdeleyen denence, araştırmadan elde edilen bulgular ile reddedilmiştir.

Kodaki ve Inanami (1978) ile Nishi ve Ogura (1980) çalışmalarında, engelli çocuğa sahip annelerin kaygı ve endişe düzeyinde çocuğun yaşının belirleyici bir faktör olmadığını belirtmektedir. Annelerin kaygı ve endişe düzeylerinin, onların çocuklarına yönelik tutumlarını da etkilediği düşünüldüğünde, bulgular, bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Ancak Bristol (1979), De Myer ve Goldberg (1983), Friedrich, Wiltturner ve Cohen (1985) ile Dunst, Trivette ve Cross (1986)'un çalışmalarında ise diğerlerinin aksine, annelerin kaygı ve endişe düzeylerinin engelli çocuğun yaşı ilerledikçe arttığı belirtilmektedir.

Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına

Yönelik Tutumlarında, Çocuklarının Zeka Bölümünün

Etkisine İlişkin Bulgular

Denence 4.a. 2) "Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, çocukların zeka bölümlerine bağlı olarak farklı biçimlerde değişir.

Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için, zeka bölümleri (ZB) 38-50 ile zeka bölümleri 51 ve üstü olan çocukların anneleri olmak üzere iki gruba ayrılan deneklerin ön test ve son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları arasındaki, farkların farkı test edilmiştir. Her iki gruba ilişkin, ön test-son test tutum puan ortalamaları ile bu ortalamalar arasında görülen farkların farkına ilişkin bulgular verilmiştir.

TABLO 13

DENEY GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN, ÇOCUKLARININ
ZEKA BÖLÜMLERİNE GÖRE ÖN TEST SON TEST ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN
BULGULAR

ZB : 38-50 Arasındaki Çocukların Annelerinin Tutum Puanları			ZB: 51 ve Üstündeki Çocukların Annelerinin Tutum Puanları			
Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Fark- ların Farkı
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
$n_1 : 11$	$n_2 : 11$		$n_3 : 12$	$n_4 : 12$		
$\bar{x}_1 : 51.45$	$\bar{x}_2 : 73.27$	21.82	$\bar{x}_3 : 46.08$	$\bar{x}_4 : 73.83$	27.75	5.93
$SS_1 : 12.60$	$SS_2 : 18.37$		$SS_3 : 11.40$	$SS_4 : 9.86$		

t : **0.70**
Hesap

t : 2.02
Tablo

Sd : 42

P > .05

Tablo 13'deki bulgulara göre, deney grubundaki, zeka bölümü 38-50 ve 51 ve üstündeki çocukların annelerinin son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları, ön test ile ölçülen tutum puan ortalamalarına göre daha yüksektir. Deney grubundaki annelere uygulanan, ATDP 0 formundan elde edilen sonuçlara göre, zeka bölümü 38-50 arasındaki çocukların annelerinin ön test tutum puan ortalamalarının 51.45'den 73.27'ye; zeka bölümü 51 ve üstündeki çocukların annelerinin tutum puan ortalamalarının 46.08 den 73.83'e yükseldiği görülmüştür.

Grupların tutum puan ortalamaları, farkların farkına göre test edildiğinde, zeka bölümü 51 ve üstündeki çocukların annelerinin tutum puan ortalamaları lehine 5.93 gibi küçük bir farklılık görülmesine karşın, grupların son test-ön test puan ortalamaları arasındaki farkların farkı arasında uygulanan t testi de .05 düzeyinde anlamsız sonuç vermektedir. Yani zihinsel engelli çocukların zeka bölümleri arasındaki fark, annelerin tutum düzeylerinin farklılaşmasında etkili olmamaktadır. Bulgular çalışmanın 4. a. 2) deki denencesini reddetmektedir.

Çalışmanın deneklerini oluşturan annelerin çocuklarının çoğunluğunun eğitilebilir zihinsel engelli olmaları da zaten grubun benzeşikliğini ortaya koymaktadır. Ancak araştırmacının, Eğitilebilir Çocuklar İş Okulundaki gözlemlerinin, grup benzeşik olmasına karşın, kendi içinde de zeka bölümü açısından farklılaşan bireylere yönelik tutumların da farklılaştığı

doğrultusunda olması, bu değişkenin de incelenmesi gereksinimi doğurmuştur. Bulgular, bu farklılaşmayı biraz gösterir nitelikte olmasına karşın; bilgi verici toplantılar zihinsel engelliler arasında, zeka bölümü farklı çocukların annelerinin, çocuklarına yönelik tutumlarının farklılaşmadığını göstermektedir.

Bu bulgular; Blacher, Nihira ve Meyers (1987), Ferrara (1979) ile Bristol ve Schoplar (1984) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların bulguları ile çelişmektedir. Adı geçen çalışmalarda çocuğun engelinin derecesi arttıkça ailenin kaygı ve endişesinin arttığı, annelerin çocuklarına karşı tutumlarında zihinsel yetersizliğin derecesinin belirleyici olduğunun görüldüğü ifade edilmektedir.

Deney Grubu EÇİO Örenci Annelerinin Çocuklarına

Yönelik Tutumlarında, Çocuklarının Öğrenim

Durumunun Etkisine İlişkin Bulgular

Denence 4. a. 3) "Bilgi verici Toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, çocukların öğrenim durumlarına bağlı olarak farklı biçimlerde değişir."

Deney sonunda bilgi verici toplantılara katılan annelerin çocuklarına yönelik tutumlarının, çocuklarının öğrenim durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Bu amaçla, alt özel sınıf ve normal sınıf mezunu olmak üzere iki gruba ayrılan çocukların annelerinin, ön test ve son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları arasındaki farkların farkı test edilmiştir. Grupların, ön test ve son test tutum puan ortalamaları ile bu ortalamalar arasında görülen farkların farkına ilişkin bulgular Tablo 14'de verilmiştir.

TABLO 14

DENEY GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÇOCUKLARININ ÖĞRENİM DURUMLARINA GÖRE ÖN TEST-SON TEST ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Alt Özel Sınıf Mezunu Çocukların Annelerinin Tutum Puanları			Normal Sınıf Mezunu Çocukların Annelerinin Tutum Puanları			
Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Fark- ların Farkı
$n_1: 15$	$n_2: 15$		$n_3: 8$	$n_4: 8$		
$\bar{x}_1: 48.53$	$\bar{x}_2: 77$	27.47	$\bar{x}_3: 48.88$	$\bar{x}_4: 67.13$	18.25	10.22
$SS_1: 10.55$	$SS_2: 11.14$		$SS_3: 15.22$	$SS_4: 17.73$		
t Hesap : 1.05		t Tablo : 2.02		Sd : 42		P > .05

Tablo 14'de de görüldüğü gibi her iki gruptaki annelerinin son test tutum puan ortalamaları, ön test tutum puan ortalamalarına göre oldukça yüksektir. Alt özel sınıf mezunu EÇİO öğrenci annelerinin, deney başındaki tutum puan ortalaması 48.53 iken 77'ye; normal sınıf mezunu eğitilebilir çocuklar iş okulu öğrenci annelerinin tutum puan ortalaması ise 48.88 iken, 67.13'e yükseldiği gözlenmiştir. Deney grubundaki, alt özel sınıf mezunu çocukların annelerinin tutum puan ortalamaları ile, normal

sınıf mezunu çocukların annelerinin tutum puan ortalamaları arasında ise; ikinci grup lehine 10.22'lik bir fark göze çarpmaktadır. Grupların son test-ön test puan ortalamaları arasındaki farkların farkı arasında uygulanan t testi .05 düzeyinde ve 42 serbestlik derecesinde anlamsız sonuç vermektedir. Bu sonuca göre; EÇİO öğrencilerinin alt özel sınıf mezunu ya da normal sınıf mezunu olmaları, annelerinin onlara yönelik tutumlarını farklılaştırmamaktadır.

Araştırmacının rehber öğretmeni olduğu Eğitilebilir Çocuklar İş Okulundaki veliler tarafından aktarılan; "çocuğum, normal sınıfta okumasa idi ..." ya da "alt özel sınıfı bitirseydi..." gibi ifadelerle başlayıp süren bazı sorunların, annelerin çocuklarına yönelik tutumlarını etkileyebileceği varsayımından hareketle kurulan bu denencenin, sınanması ile elde edilen bulgular; deney grubu annelerinin, çocuklarına yönelik tutumlarının, çocuklarının öğrenim durumlarına göre farklılaştığını iddia eden denenceyi reddeder niteliktedir.

Clark, Baker ve Heifetz (1982) çalışmalarında, çocukların özelliklerinin aile rehberliğinin etkisi üzerinde belirleyici olmadığı sonucuna varmışlardır. Bu araştırmanın bulguları, adı geçen çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Öğrenim

Durumlarının, Çocuklarına Yönelik Tutumlarındaki

Etkisine İlişkin Bulgular

Denence 4. b. 1) "Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, annenin öğrenim durumuna bağlı olarak farklı biçimlerde değişir."

Bu denencenin sınanması için, deney sonunda, bilgi verici toplantılara katılan annelerin, çocuklarına yönelik tutumlarının, annelerin öğrenim durumlarına göre değişiklik gösterip göstermediği araştırılmıştır. Bu amaçla; okur-yazar değil, okur-yazar ve ilkokul mezunu anneler ile ortaokul ve lise mezunu annelerin ön test ve son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları arasındaki farkların farkı test edilmiş ve bulgular Tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo 15'deki bulgulara göre, her iki gruptaki EÇİO öğrenci annelerinin, ön test ve son test ile ölçülen tutum puan ortalamalarında son testler lehine bir yükselme görülmektedir.

TABLO 15

DENEY GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÖĞRENİM DURUMLARINA
GÖRE ÖN TEST-SON TEST ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Okur-yazar değil, okur-yazar ve ilkokul mezunu annelerin Tutum Puanları			Ortaokul ve lise mezunu annelerin Tutum Puanları			
Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Fark- ların Farkı
$n_1: 17$	$n_2: 17$		$n_3: 6$	$n_4: 6$		
$\bar{x}_1: 47.59$	$\bar{x}_2: 76.35$	28.76	$\bar{x}_3: 51.67$	$\bar{x}_4: 65.67$	14	14.76
$SS_1: 11.70$	$SS_2: 14.19$		$SS_3: 13.54$	$SS_4: 11.99$		
t Hesap	: 1.59	t Tablo	: 2.02	Sd : 42	P	> .05

Okur-yazar değil, okur-yazar ve ilkokul mezunu EÇİO öğrenci annelerinin tutum puan ortalamaları 47.59'dan 76.35'e; ortaokul ve lise mezunu annelerin tutum puan ortalamaları ise 51.67'den 65.67'ye yükselmiştir. Okur-yazar değil, okur-yazar ve ilkokul mezunu EÇİO öğrenci annelerinin tutum puanlarındaki artış ile ortaokul ve lise mezunu annelerin tutum puanlarındaki artışlar arasında ise birinci grup lehine 14.76'lık bir fark olduğu görülmektedir. Grupların son test-ön test puan ortalamaları arasında uygulanan t testi .05 düzeyinde ve 42 serbestlik derecesinde anlamsız sonuç vermektedir. Buna göre; EÇİO öğrenci annelerinin öğrenim durumları, onların çocuklarına yönelik tutumlarını farklılaştırmamaktadır.

Deney süresinde özellikle okur yazar olmayan, okur yazar ve ilkokul mezunu annelerin, çocuklarının eğitimlerine yeterince yardımcı olamadıklarından yakındıkları ve kendilerine bu konuda yardımcı olunmasından duydukları memnuniyeti ifade ettikleri gözlenmiştir. Deney sonunda anneler, toplantılardan etkilendiklerini ve çocukları ile ilgili olarak görüş açılarının değiştiğini belirtmişlerdir. EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, annelerin öğrenim durumlarına bağlı olarak biraz farklılaştığının gözlenmesine karşın, EÇİO öğrenci annelerinin tutum düzeyi ile öğrenim durumları arasındaki ilişkiyi irdeleyen denence, araştırmadan elde edilen bulgular ile reddedilmiştir.

Bu bulgular; Hirsch ve Walder (1969) ile Mira (1970)'nin araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Buna karşın başka bir grup araştırmacı [Salzinger ve diğerleri (1970) ile Patterson ve diğerleri (1972)] tarafından gerçekleştirilen benzer türdeki araştırma bulguları ile çelişmektedir.

Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Yaşlarının

Çocuklarına Yönelik Tutumlarındaki Etkisine

İlişkin Bulgular

Denence 4. b. 2) "Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, annenin yaşına bağlı olarak farklı biçimlerde değişir."

Deney grubundaki öğrenci annelerinin yaşlarının, çocuklarına yönelik tutumlarında etkisi olup olmadığını araştırmak amacı ile, 31-40 yaş arasındaki annelerin ön test son test tutum puan ortalamaları ile 41-49 yaş arasındaki annelerin ön test son test tutum puan ortalamaları karşılaştırılmış ve karşılaştırmalara ilişkin bulgular Tablo 16'da gösterilmiştir.

TABLO 16

DENEY GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN YAŞLARINA GÖRE
ÖN TEST-SON TEST ÖLÇÜMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

31-40 Yaş Arasındaki Annelerin Tutum Puanları			41-49 Yaş Arasındaki Annelerin Tutum Puanları			
Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Fark- ların Farkı
$n_1 : 15$	$n_2 : 15$		$n_3 : 8$	$n_4 : 8$		
$\bar{x}_1 : 49.93$	$\bar{x}_2 : 72.87$	22.94	$\bar{x}_3 : 46.25$	$\bar{x}_4 : 74.75$	28.5	5.57
$SS_1 : 13.02$	$SS_2 : 15.87$		$SS_3 : 10.26$	$SS_4 : 11.31$		
t Hesap : 0.70		t Tablo : 2.02		Sd : 42		P > .05

Tabl1 16'daki bulgulara göre, deney grubu EÇİO öğrenci annelerinden 31-40 yaş arasındaki anneler ile 41-49 yaş arasındaki annelerin son test puan ortalamaları ile ön test puan ortalamaları arasında, son testler lehine oldukça büyük farklılıklar vardır. 31-40 yaş arasındaki annelerin tutum puan ortalamaları 49.93'ten 72.87'ye; 41-49 yaş arasındaki annelerin tutum puan ortalamaları ise 46.25'ten 74.75'e yükselmiştir. Grupların tutum puan ortalamaları farkların farkına göre test edildiğinde, 41-49 yaş arasındaki annelerin tutum puan ortalamaları lehine 5.57 gibi küçük bir farklılık görülmesine karşın, grupların son test ön test puan ortalamaları arasındaki farkların farkı arasında uygulanan t testi de, .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Yani, EÇİO öğrenci annelerinin yaşları arasındaki fark, annelerin tutum düzeylerinin farklılaşmasında etkili olmamaktadır. Bulgular, çalışmanın 4. b. 2) deki denencesini reddeder niteliktedir.

Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına

Yönelik Tutumlarında, Ailedeki Çocuk Sayısının

Etkisine İlişkin Bulgular

Denence 4. b. 3) "Bilgi verici Toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, ailedeki çocuk sayısına bağlı olarak farklı biçimlerde değişir."

Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için, 2 çocuğu olan EÇİO öğrenci anneleri ile 3-7 çocukları olan EÇİO öğrenci anneleri olmak üzere iki gruba ayrılan deneklerin, ön test ve son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları arasındaki farkların farkı test edilmiştir. Her iki gruba ilişkin, ön test-son test tutum puan ortalamaları ile bu ortalamalar arasında görülen farkların farkına ilişkin bulgular Tablo 17'de verilmiştir.

TABLO 17

DENEY GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN AİLEDEKİ ÇOCUK
SAYISINA GÖRE ÖN TEST SON TEST ÖLÇÜMLERİNE
İLİŞKİN BULGULAR

2 Çocuklu annelerin Tutum Puanları			3-7 Çocuklu annelerin Tutum Puanları			
Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Farkların Farkı
$n_1 : 13$	$n_2 : 13$		$n_3 : 10$	$n_4 : 10$		
$\bar{x}_1 : 49$	$\bar{x}_2 : 68.77$	19.77	$\bar{x}_3 : 48.2$	$\bar{x}_4 : 79.8$	31.6	11.83
$SS_1 : 13.17$	$SS_2 : 15.07$		$SS_3 : 11.03$	$SS_4 : 10.73$		

t Hesap : 1.53

t Tablo : 2.02

Sd : 42

P > .05

Tablo 17'deki bulgulara göre, deney grubundaki 2 çocuklu EÇİO öğrenci anneleri ile 3-7 çocuklu EÇİO öğrenci annelerinin son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları, ön test ile ölçülen tutum puan ortalamalarına göre daha yüksektir. 2 çocuklu EÇİO öğrenci annelerinin tutum puan ortalamaları 49'dan 68.77'ye yükselirken; 3-7 çocuklu EÇİO öğrenci annelerinin tutum puan

ortalamalarının 48.2'den 79.8'e yükseldiği görülmektedir. 2 çocuklu ve 3-7 çocuklu EÇİO öğrenci annelerinin ön test ve son test ile ölçülen tutum düzeyleri arasında görülen farkların anlamlı olup olmadığı t testi ile test edilmiş ve ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkların .05 düzeyinde ve 42 serbestlik derecesinde, anlamlı olmadığı görülmüştür.

Bu sonuçlara göre, EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarının, ailedeki çocuk sayısına bağlı olarak değişeceğine ilişkin denence doğrulanamamıştır.

Ailedeki çocuk sayısı arttıkça, annenin çocuklarına ayrı ayrı ayıracağı zaman süresinin azaldığı, dolayısıyla ilgisizliğin arttığı ve çok çocuklu EÇİO öğrenci annelerinin de çocuklarının eğitimlerine yeterince yardımcı olamadıkları düşünülebilir. Bilgi verici toplantılar yolu ile EÇİO öğrenci annelerine, engellerinden dolayı diğer çocuklarından biraz daha fazla zaman ayırmaları ve bu yolla aileye ve topluma kazandırabileceğinin anlatılması sonucu, çocuklarına karşı tutumları olumlu yönde değişebilir. Ancak 3-7 çocuklu EÇİO öğrenci annelerinin tutumlarında, 2 çocuklu EÇİO öğrenci annelerinin tutumlarına oranla daha fazla değişme görülmesine karşın, araştırmanın bulguları, bu düşünceleri doğrulamaktan uzak kalmıştır.

Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına

Yönelik Tutumlarında, Ailenin Sosyo Ekonomik

Durumunun Etkisine İlişkin Bulgular

Denence 4. b. 4) "Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, aile-

nin sosyo ekonomik durumuna bağlı olarak farklı biçimlerde değişir."

Deney grubu EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yöne-
lik tutumlarının, ailenin sosyo ekonomik durumuna bağlı ola-
rak değişip değişmediğini belirleyebilmek için, sosyo ekonomik
durumu (SED) düşük anneler ile SED orta ve yüksek annelerin ön
test ve son test puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Grup-
ların ön test ve son test tutum puan ortalamaları ile bu orta-
lamalar arasında görülen farkların farkına ilişkin bulgular
Tablo 18'de gösterilmiştir.

TABLO 18

DENEY GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN AİLENİN SOSYO-EKONOMİK
DURUMUNA GÖRE ÖN TEST-SON TEST ÖLÇÜMLERİNE
İLİŞKİN BULGULAR

SED Düşük Annelerin Tutum Puanları			SED Orta ve İyi Annelerin Tutum Puanları			
Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Ön Test	Son Test	Ön Test Son Test Farkı	Fark- ların Farkı
$n_1: 10$	$n_2: 10$		$n_3: 13$	$n_4: 13$		
$\bar{x}_1: 54.1$	$\bar{x}_2: 80.5$	26.4	$\bar{x}_3: 44.46$	$\bar{x}_4: 68.23$	23.77	2.63
$SS_1: 11.63$	$SS_2: 10.58$		$SS_3: 10.95$	$SS_4: 14.69$		
t Hesap : 0.35		t Tablo : 2.02	Sd : 42		P > .05	

Tablo 18'deki bulgular incelendiğinde bilgi verici toplan-
tıllara katılan hem SED düşük, hem de SED orta ve iyi ailelerin

son test ile ölçülen tutum puan ortalamaları, ön test ile ölçülen tutum puan ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. SED düşük annelerin tutum puanları 54.1'den 80.5'e; SED orta ve iyi annelerin tutum puanları 44.46'dan 68.23'e yükselmiştir. Grupların tutum puan ortalamaları karşılaştırıldığında SED düşük annelerin tutum puan ortalamaları lehine 2.63 gibi küçük bir farklılık görülmüştür. SED düşük ile SED orta ve iyi annelerin ön test ve son test ile ölçülen tutum düzeyleri arasında görülen farkların anlamlı olup olmadığı t testi ile test edildiğinde elde edilen t değeri 0.35'dir. Bu değer .05 düzeyinde ve 42 serbestlik derecesindeki t tablo değerinden daha küçük olduğundan gruplar arasındaki fark anlamlı değildir. Bu sonuçlara göre SED'una göre, EÇİO annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarının farklılaşacağına ilişkin iddia reddedilmiştir.

Bu bulgular, Hirsch ve Walder (1969), Mira (1970), Baker, Clark ve Heifetz (1982) tarafından yapılan benzer araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

BÖLÜM V

ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

Özet

Bu araştırma, bilgi verici toplantıların; eğitilebilir çocuklar iş okulu öğrenci annelerinin, çocuklarına yönelik tutumlarına etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. 3

Araştırma, 1989 - 1990 öğretim yılında Bursa Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu öğrenci anneleri arasından gönüllülük esas alınarak seçilen 46 denek üzerinde gerçekleştirilmiştir. 4 Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu öğrenci anneleri arasından yansız atama yolu ile, her birinde 23 zihinsel engelli çocuk annesi bulunan, bir deney ve bir kontrol grubu oluşturulmuştur. 5 Deney grubundaki zihinsel engelli çocukların anneleri ile sekiz hafta süren bilgi verici toplantılar yapılmıştır. Kontrol grubu ise herhangi bir işleme tabi tutulmamıştır.

7 Araştırma, ön test ve son test ölçmelerini içeren, deney ve kontrol gruplarının yer aldığı gerçek deneme modeli biçiminde desenlenmiştir. Deney öncesinde ve sonunda deneklerin çocuklarına yönelik tutumları, özgün adı "Attitudes Towards

Disabled Pearson (ATDP)" olan, "Özürlü Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği" olarak anılan ölçeğin O Formu ile ölçülmüştür. Araştırma kapsamına giren deneklerle ilgili ölçümler tamamlandıktan sonra, deneklerce doldurulan ölçekler elle puanlanmıştır.

Araştırma denencelerinin sınanabilmesi için, deneklerin ön test ve son testlere ilişkin puanları, birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Gruplar arasında görülen ortalama puan farklarının karşılaştırılmasında t testi tekniğinden yararlanılmış ve farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin kararlarda .05 güven düzeyi esas alınmıştır.

Eğitilebilir çocuklar iş okulu öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarında, bilgi verici toplantıların etkisine ilişkin bu araştırmadan elde edilen başlıca bulgular ise şunlardır:

L

1. Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarında deney öncesine göre anlamlı düzeyde artışlar görülmüştür.

2. Bilgi verici toplantılara katılmayan EÇİO öğrenci annelerinin de, hiçbir işleme tabi tutulmamalarına karşın, çocuklarına yönelik tutumlarında, deney öncesine göre anlamlı düzeyde artışlar ortaya çıkmıştır.

3. Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, bu toplantılara katılmayan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarına göre anlamlı düzeyde daha fazla değişmiştir.

4. a) Deney sonunda, bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları, çocukların; takvim yaşları, zeka bölümleri ve öğrenim durumlarına bağlı olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır.

b) Bilgi verici toplantılara katılan EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumları; annenin öğrenim durumu, annenin yaşı, ailedeki çocuk sayısı ve ailenin sosyo ekonomik durumuna bağlı olarak anlamlı düzeyde değişiklik göstermemiştir.

Yargı

Araştırma bulguları ışığında, bu araştırma sonunda, EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarında bilgi verici toplantılar yoluyla olumlu değişiklikler yapılabileceği yargısına ulaşılmıştır.

Bunun yanısıra, çocuğun takvim yaşı, zeka bölümü ve öğrenim durumu ile annenin öğrenim durumu, yaşı; ailedeki çocuk sayısı ve ailenin sosyo ekonomik durumu gibi özellikleri bulunan denekler arasında görülen farklılıklarla, annelerin tutumlarında gözlenen değişiklikler arasında bir ilişki bulunmadığı kanısına varılmıştır.

Öneriler

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Bu araştırmanın bulguları, bilgi verici toplantıların EÇİO öğrenci annelerinin çocuklarına yönelik tutumlarında olumlu etkisi olduğunu göstermiştir. Bu bulgular ışığında uygulamaya ilişkin şu öneriler getirilebilir :

1. Ailelere rehberlik çalışmaları mümkün olduğunca erken başlamalıdır.

2. Ana-baba-çocuk ilişkisinin öneminden hareketle, ailenin çocuğunun geleceğine ilişkin gerçekçi beklentiler edinmesine yardımcı olunmalıdır (El kitapları, video-teyp, konferanslar v.b. yollar düşünülebilir).

3. Özellikle özel eğitim kurumlarında aile-uzman işbirliği desteklenmeli ve rehberlik çalışmaları yaygınlaştırılmaya çalışılmalıdır. Rehberlik çalışmalarının ekip işi olduğu gözönünde bulundurularak, okullarda uzman kadrolar oluşturulmalıdır.

4. Benzeri çalışmalarda ve çocuğun eğitiminde babaların da katılımını sağlamalıdır.

5. Aile rehberliğini geliştirmek ve yaygınlaştırmak için aile eğitimi programları hazırlanmalıdır.

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırmanın planlanıp sonuçlandırılmasına kadar geçen süre içinde karşılaşılan durumlar ve literatür incelemeleri,

konuya ilişkin başka araştırmaların yapılması gerektiği kanısını uyandırmıştır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir :

1. Ailenin çocuklarına yönelik olumsuz tutumlarını değiştirmede etkin başka yollar araştırılmalıdır.

2. Çocuklarına yönelik tutumlarında ana-baba eğitimini etkileyecek, aileye ve çocuğa ilişkin özelliklerin etkisi, büyük örneklemlerde, gruplar eşlenerek araştırılmalıdır.

3. Toplantılara tam katılımın sağlanabilmesi için ana babaların uygun gün ve saatlerine göre düzenlenmesine çalışılmalıdır.

4. Toplantılarda teyp-video gibi araçların kullanılması, kullanım kolaylığı ve ilerideki çalışmalara örnek oluşturması açısından önerilebilir.

EKLER

Sayfa

EK

1. Deney grubu ile yapılan bilgi verici toplantılara ilişkin Tartışmalar hakkındaki raporlar ----- 83
2. Özürlü Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği (ATDP) O Formundan seçilmiş maddeler ----- 95
3. Deney Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına Yönelik Tutumlarına ilişkin Öntest - Sontest Ölçümleri ----- 97
4. Kontrol Grubu EÇİO Öğrenci Annelerinin Çocuklarına Yönelik tutumlarına ilişkin Ön test - Sontest Ölçümleri ----- 98

EK 1

BİLGİ VERİCİ TOPLANTILARDA ELE ALINAN KONULAR
VE TARTIŞMALARA İLİŞKİN RAPORLAR

1. TOPLANTI

KONU: Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların
Özellikleri

SÜRE: 75 dk.

Ailelere öncelikle, toplantının amacı belirtilerek, sekiz hafta boyunca toplantılarda ele alınacak konular hakkında genel bilgi verildi. Her toplantı bitiminde bir sonraki toplantının konusunun annelere bildirileceği, adı geçen konunun o hafta içinde gözlenerek, toplantıya hazırlıklı gelmelerinin uygun olacağı anlatıldı. İlk toplantı olması nedeniyle, EÇİO öğrenci annelerine sıra ile söz hakkı verilerek kendilerini tanıtmaları sağlandı.

Bu toplantının konusu olan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların özellikleri; sosyal duygusal gelişim, öğrenme, akademik, konuşma dil ve sağlık ve fiziksel özellikleri başlıkları altında ele alındı.

Çocuklarında gözledikleri özellikleri ve bu okula geldikten sonra değişme olup olmadığı üzerinde annelerle konuşuldu. Toplantıda: annelerin, çocuklarının okula başladıktan sonra olumlu davranış değişikliği gösterdiklerini ifade ettikleri;

ayrıca daha önceden çocuklarını yeterince tanımadıklarını anladıklarını belirterek, çocukların özellikleri hakkında bilgilendirilmiş olmaktan ötürü duydukları memnuniyetlerini dile getirdikleri gözlemlendi.

2. TOPLANTI

KONU: Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda

Temel alışkanlıklar

SÜRE: 90 dk.

Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda temel alışkanlıklar konusu başlığı altında; sağlık, temizlik, beslenme, emniyet önlemleri, giyinme - soyunma ve uyku konularında bilgi verildi ve konular tartışıldı.

Toplantıda ele alınan konular tartışılırken söz alan annelerden bazılarının, çocuklarının temel alışkanlıklarda sorunu olmadığını örneklerle aktardıkları, engellerine karşın kendi çocuklarının da diğer çocuklar gibi temel alışkanlıklar kazanabileceğini ifade ettikleri; bu durumun çocuklarının temel alışkanlıklarında sorunu olan annelerde olumlu etkiler bıraktığı gözlemlendi.

Annelerin, öz-bakım becerileri (özellikle giyinme-soyunma, banyo yapma v.b.) konusunda tartışmaları sonunda; çocuklarına sadece zorunlu haller dışında yardım edilmesi gerektiği sonucuna varıldı. Gerektiğinde, etkinliklerde aşama aşama sonuca varılabileceği ve bu arada motor gelişim egzersizlerinin

yararlı olacağı belirtildi. Yemek seçme konusunda yapılan tartışmalarda tutarlı ve kararlı bir tutumla, olumlu davranış geliştirilebileceği görüşünde birleşildi. Yıkanma konusu ayrıca tartışma konusu olduğunda, çocuklarının genelde yıkanma alışkanlıklarının zayıf olduğu belirtildi ve yıkanmanın çeşitli ödüllerle (özellikle manevi) cazip hale getirilebilmesinin iyi olacağı sonucuna varıldı. Bu arada annelerin, babaların çocuklarına karşı ilgisizliğinden yakındıkları gözlemlendi.

3. TOPLANTI

KONU: Uyum Sorunları

SÜRE: 125 dk.

Toplantıda uyum sorunları ile ilgili olarak: nedenleri (kalıtım, bedensel nedenler, temel gereksinimlerin doyurulmaması, çevre-sosyo ekonomik etmenler, yanlış eğitim); alışkanlık ve eğitim problemi olan çocuklar (tikli, parmak emen, tırnak yiyen, gündüz rüyası gören, yalan söyleyen); duygusal gelişimle ilgili sorunu alan çocuklar (kaygılı, korkulu, öfkeli, inatçı, sinirli, kaprisli, utangaç, olumsuz, kıskanç, saldırgan, gaddar, eziyetçi, itaatsiz, kırıcı); gelişim bozukluğu olan çocuklar (solaklık, enüretik); Hiperkinetik çocuklar başlıkları altında bilgi verildi.

Annelerin, bir önceki toplantıda tartışılan, özbakım becerilerine ilişkin öneriler doğrultusundaki davranışları sonucunda, çocuklarında görülen olumlu gelişmeler gündeme getirildi:

Alışkanlık ve eğitim problemleri (özellikle parmak emme, dil emme, oturdukları yerde sallanma) konusundaki sorunlar dile getirildi ve bu çocuklara meşguliyet eğitimi yapılması önerilerek, bu tür sorunu olan çocuklara baskı yapılması ve sık sık eleştirilmemesi gerektiği üzerinde duruldu.

Anneler çocuklarının korkularını dile getirdi. Korktuğu anda çocuğun yatıştırılmasının yeterli olamayacağı, olayın kökenine inilmesinin uygun olacağı ve sorunun ancak bu şekilde çözüme kavuşacağı belirtildi.

EÇİO'nun niteliğinden ötürü çevrenin (özellikle başta kardeşler olmak üzere aile ve yakın çevre) çocuklarına yönelik olumsuz tutumları anneler tarafından örneklerle ifade edildi. Babaların çocuklarına yönelik olumsuz tutumlarının, çocuklarda uyumsuz davranışlara neden olduğuna ya da pekiştirdiğine değinilerek, babaların da bu tür toplantılara katılmaları gerektiği sonucuna varıldı.

Toplantılardaki tartışmalarda, annelerin özürlü çocuklarını diğer çocuklarıyla sıklıkla karşılaştırdıkları anlaşıldı. Bu karşılaştırmanın sağlıksız sonuçlarından söz edildi. Bunun yanısıra annelerin diğer çocuklarında göremedikleri bazı olumlu davranışları, engelli çocuklarında görebildiklerini ve bundan dolayı memnuniyet duyduklarını dile getirdikleri gözlemlendi.

Hiperaktivitesi olan çocuğa sahip bazı anneler, çocuklarının özelliklerini örneklerle dile getirdi ve tartışmalar

sonucu tıbbi kontrolün sürekliliğinin yararına değinildi.

Toplantı süresince anneler, çocuklarında gözledikleri bazı uyum sorunlarını (inat, söz dinlememe, sinirlilik, ilgisizlik v.b.) örneklerle belirtti. Toplantı sonunda çocuklarına olumsuz örnek olmamaları gerektiği, çocuklarına yönelik davranışlarında sevgi ve ilginin, sabır ve hoşgörünün önemi vurgulandı.

4. TOPLANTI

KONU: Sosyalleşme

SÜRE: 75 dk.

Bu toplantının konusunu oluşturan sosyalleşme ile ilgili olarak, sosyalleşmenin kapsamı ve sosyalleşmenin sağlanması için yapılması gereken çalışmalar, başlıkları altında annelere bilgi verildi.

Toplantıda, özürlü çocuğa sahip olmanın verdiği kaygı ve endişe sıklıkla dile getirildi. Özellikle çevreden gelen olumsuz tepkilerin bu ailelerdeki kaygı ve endişeyi artırdığı gözlemlendi. Tartışmalar sonunda anneler; öncelikle engelli çocuklarını kendilerinin kabul etmelerinin gerektiğini, ancak bu şekilde, olumlu örnek olarak, çevrenin de kabulünün sağlanabileceği ortak görüşünde birleşti. Bu arada zihinsel engelliliğin hastalık olmadığı ve çevredeki çocuklarla arkadaşlık ilişkilerinin geliştirilmesi gereği vurgulandı.

Türkiye'de sağlanan özel eğitim olanaklarının sınırlılığı söz konusu iken, çocuklarının böylesi bir okula devam etmelerinden ötürü duydukları hoşnutluk dile getirildi.

5. TOPLANTI

KONU: Ergenlik Çağı

SÜRE: 110 dk.

Ergenlik konulu toplantıda EÇİO öğrenci annelerine, ergenlik döneminin biolojik, psikolojik ve sosyal özellikleri hakkında bilgi verildi.

Biolojik özelliklerinden örnekler vererek (ses değişimi, sivilceleri, kıllanma-özellikle erkeklerdeki sakal ve bıyık olayı, regl, bedensel gelişimi nedeniyle utanma gibi) çocuklarının özelliklerini dile getiren annelere, bunların doğal gelişim sonucu olduğu hatırlatılarak, konu ile ilgili önerilerde bulunuldu.

Ergenlerin cinsel sorunları konuşuldu. Özellikle masturbasyonda yanlış ve yasak olmadığı ancak sınırlılığı ve özellikle bu tür çocuklarda yer ve zamanın uygunluğunun öğretilmesi gerektiği vurgulandı.

Sosyal özelliklerinde kız erkek arkadaşlığı konuşuldu. Bu gelişmenin normal ve olumlu olduğu, ancak arkadaşlığın sınırlarının kavratılmasının önemi vurgulandı. Ayrıca anneler çocuklarının evde, artık söz hakkı istediklerinin farkına varıldığını, hatta zaman zaman bunun sorun oluşturduğunu dile getirdi. Tüm bunların yanısıra kuşak çatışması gündeme geldi. Bu konu tartışılırken giyim kuşam sorununa da değinildi.

Bu dönemde, kuşak çatışmasının olağanlığı, bu sorunun sadece özür durumundan kaynaklanmadığı belirtildi.

Bu toplantı sonunda da anneler, yine babaların ilgisizliği ve çocuklarının eğitime katılmadıklarından yakındı.

Toplantıdaki tartışmalar sonunda annelere, ergenlik döneminde çocuklarına yönelik davranışlarıyla ilgili olarak: olumsuz tepkilerde bulunmamaları, cinsiyetlerine göre anne ve babaların çocuklarına olumlu örnek olmaları; sabır ve hoşgörünün gerekliliği ve en önemlisi de bu durumun evrensel ve geçici olduğunu bilmeleri gerektiği doğrultusunda önerilerde bulunuldu.

6. TOPLANTI

KONU : Boş zamanları değerlendirme

SÜRE : 80 dk.

Boş zaman etkinlikleri; okulda ve evde olmak üzere iki gruba ayrılarak anlatıldı. Ayrıca açık hava etkinliklerine de değinildi.

Anneler, çocuklarının boş zamanlarını değerlendirmeyi bilmediklerini, genelde TV seyretmek, sokakta oynamak, futbol ile ilgilenmek dışında (bazende müzik dinlemek) etkinliklerde bulunmadıklarını belirtti. Tartışmalar genelde bu çerçevede yoğunluk kazandı. Bunun dışında, annelerce çocuklarının okulda kazandığı el becerileri ile ilgili etkinliklere (makreme,

örgü gibi) paralel olarak, evde de bu yönde çalışmalar sürdürdükleri dile getirildi.

Toplantıdaki tartışmalar sonunda; boş zaman etkinliklerinin daha çok dinlendirici ya da el becerilerini geliştireci yönde çalışmalara ağırlık verir nitelikte olmasının olumlu sonuçları vurgulandı. Bunun yanısıra tiyatro, sinema ve kolleksiyon gibi etkinliklerin çocuğun bilgi kazanmasının yanısıra sosyalleşmesi açısından da yarar sağlayacağı belirtildi.

7. TOPLANTI

KONU : Benlik Gelişimi

SURE : 90 dk.

Benlik gelişiminin ele alındığı yedinci toplantıda, benlik kavramının tanımının ardından, içgörü, benlik algısı, gençlik çağında benlik arayışı ve benlik saygısı konularına değinildi.

Anneler tarafından, benlik arayışı konusunun anlatılmasının ardından, çocuklarının kendi, bazı özelliklerini beğenmeyerek, öncelikle, aile içindeki kişiler olmak üzere yakın çevreden kişileri örnek alarak onlara benzemeye çalıştıkları ifade edildi. Ayrıca bu aşamada, çocukların hayal ürünü kahramanlara benzemeye çalıştıklarının da gözlemlendiği belirtildi. Benlik arayışı tartışmaları sonunda; cinsiyet değişkenine göre olumlu örnek olunmasının gerekliliği, bu arada hayal ürünü kahramanları kendine örnek almak isteyen çocuklarına; o kişi-

lerin görüntüdeki kaba güçlerinin yanısıra, ancak, manevi değerleri görebilmeleri sağlandığında yararlı olunabileceği vurgulandı.

Çocukların kendilerinin bazı özelliklerini (örneğin, saç, yürüyüşü, devam ettiği okul v.b.) beğenmedikleri, zaman zaman bu durumun sorun oluşturduğu, özellikle engellerinden dolayı çevreden gelen tepkiler nedeniyle çocukların kendilerini diğer çocuklara göre yetersiz ve değersiz gördükleri anımlerce belirtildi. Benliğe olan saygılarının oluşabilmesi için annelerin, ergenliğin getirdiği bazı olumsuz özelliklerin (sivilce, kendi bazı davranışlarını beğenmeme gibi) gelip geçici olduğunu çocuklarına açıklamaları, bu devrede görülen olumlu davranışların pekiştirilmesi ve gerekirse ödüllendirilmesi gerektiğine değinildi.

8. TOPLANTI

KONU : iş ve iş Bulma

SÜRE : 100 dk.

iş ve iş bulma konusu ele alındığında; okulun amacı, işyeri davranışı kazandırma, işe uyum sağlama, iş ve işçi Bulma Kurumunun engelli kişilere tanıdığı yasal haklar, işverenlerin engelli kişilere yönelik tutumu ve bu konularda annelere yönelik önerilere değinildi.

Annelerin çoğunluğunda EÇİO'dan mezun olduklarında çocuklarının hemen bir işe yerleştirileceği inancı olduğu göz-

lendi. Eğitilebilir Çocuklar İş Okulunun meslek liseleri statüsünde olmadığı, okulun amacı nedeniyle işyeri davranışı kazandırmaya ağırlık verilmesi gerektiği, mezun olduklarında, çocuklarının ağaç işleri teknisyeni, elektrikçi v.b. meslekler edinemeyecekleri belirtildi.

Okuldaki döner sermaye ile ilgili işte çalışan çocuklarını örnek vererek anneler, diğer çocuklar gibi, iş yapabildiklerini kanıtlamaktan dolayı oluşan davranış değişikliğinin olumlu sonuçlarından hem çocuklarının, hem kendilerinin duydukları hoşnutluğu dile getirdi. Böylelikle annelerin çocuklarına duydukları güvenlerinin arttığı, dolayısıyla çocuklarının geleceğine ilişkin kaygılarının azaldığı dile getirildi.

İş ve işçi Bulma Kurumunun engelli kişilere tanıdığı haklardan söz edildi. Ayrıca işverenlerin hem özürlü kişilerin yasal haklarına hem de, işyerinde çalıştırdıkları engelli kişilere yönelik tutumlarına değinildi.

Tartışmalar sonucunda genelde, işverenlerin başlangıçtaki olumsuz tutumlarının varlığı, özelliklerine uygun bir işe yerleştirilen zihinsel engelli bir çocuğun olumlu davranışları görüldüğünde (özellikle rutin işlerde gösterdikleri başarı, sabırlı ve sadık olmaları gibi) tutumlarının değişebileceği vurgulandı. Ancak, çocuklarının işyeri davranışı kazanmalarında ve işe uyum sağlamalarında ailelerin de önemi belirtildi. Bu konuda, özellikle özbakım becerileri ve sosyalleşmenin önemi bir kez daha dile getirildi ve annelere önerilerde bulunuldu.

Sağladığı yararlar nedeniyle bu tür toplantıların sürdürülmesi ve özellikle babaların da katılımının sağlanması dilekleriyle toplantı son buldu.

EK 2

Öğrencinin Adı Soyadı :

Annenin Adı Soyadı :

ÖZÜRLÜ KİŞİLERE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİNDEN
SEÇİLMİŞ MADDELER

AÇIKLAMA:

Aşağıda özürlü kişilere ilişkin 20 cümlelik önermeler bulunmaktadır. Bu önermelerle ilgili görüşleriniz alınacaktır. Özürlü kişilere ilişkin görüşler farklı olabilmektedir. Bu nedenle aşağıdaki önermelere kesinlikle doğru ya da yanlış tepkilerde bulunmak söz konusu değildir. Sizden bu önermelere ne ölçüde katıldığınızı ya da katılmadığınızı belirtmeniz istenmektedir. Lütfen cümlelerin tümünü tek tek okuyunuz ve yanıtlayınız. Her cümlenin yanındaki boşluğa düşüncenize en uygun düşen tepkiyi simgeleyen sayılardan birini yazınız.

+3 Tamamen katılıyorum.

-1 Biraz katılmıyorum.

+2 Katılıyorum.

-2 Katılmıyorum.

+1 Biraz Katılıyorum.

-3 Kesinlikle katılmıyorum.

1. Özürlü çocukların ana-babaları, özürlü olmayan çocukların ana-babalarından daha az katı olmalıdır.
3. Özürlü kişilerle genellikle diğer kişilerden daha kolay geçinilir.

12. Ağır derecede özürlü olanlarla geçinmek hafif derecede özürü olanlarla geçinmekten daha güç değildir.
+3 Tamamen katılıyorum.	-1 Biraz katılmıyorum.
+2 Katılıyorum.	-2 Katılmıyorum.
+1 Biraz katılıyorum	-3 Kesinlikle katılmıyorum.
14. Özürlü kişilerden çok şey beklememek gerekir.
18. Özürlü kişilerin çoğu diğer insanlar kadar yeterli olmadıklarını düşünürler.

Teşekkür ederim.

EK 3

DENEY GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÇOCUKLARINA
YÖNELİK TUTUMLARINA İLİŞKİN ÖNTEST SONTEST

PUANLARI

Denek No	Ön Test	Son Test
1	31	70
2	65	103
3	60	35
4	66	90
5	48	70
6	35	72
7	71	82
8	59	86
9	29	77
10	40	59
11	39	75
12	53	83
13	41	78
14	59	90
15	42	52
16	43	69
17	38	55
18	49	83
19	35	68
20	58	73
21	61	73
22	52	77
23	45	72

EK 4

KONTROL GRUBU EÇİO ÖĞRENCİ ANNELERİNİN ÇOCUKLARINA
YÖNELİK TUTUMLARINA İLİŞKİN ÖNTEST SONTEST

PUANLARI

Denek No	Ön Test	Son Test
1	36	54
2	55	44
3	34	78
4	50	61
5	49	68
6	57	68
7	31	50
8	43	60
9	44	58
10	43	34
11	87	76
12	60	57
13	57	62
14	33	43
15	51	44
16	35	65
17	66	51
18	49	49
19	49	45
20	52	64
21	43	78
22	66	54
23	42	55

KAYNAKÇA

- Akkök, F. "Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Eğitiminde Aile-Uzman İşbirliği" , UYANIŞ . 9,9 : 25-27, 1983.
- _____ . "Davranışsal Yaklaşım Dayalı Aile Rehberliğinin Öğretililebilir Çocukların Özbakım Becerilerinin Gelişimine Katkısı". (Yayınlanmamış Doktora Tezi). A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şubat, 1984).
- _____ . "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Aile Rehberliği". insan Bilimleri Dergisi, 1988.
- _____ . "Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracının Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması". Psikoloji Dergisi. 7,23: 26-38, Kasım 1989.
- _____ . "Yardımcı Aile Sistemi". insan Bilimleri Dergisi. 1990 (Basımda).
- Allen, I.H. and Pearson, G.H.J. "The Emotinal Problem Of P.H. Children". British Jurnal Of Medical Psychology, 8,212 : 1928 (Aydın, 1979, s.13'deki alıntı).
- Allport, G.W. "Attitudes", Handbook of Social Psychology. Woreester, Massaehusetts : Clark University Press, 799-884, 1935. Gürhan Can, Öğretmen Adaylarının Öğrencilere Yönelik Tutumları. A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayınları No: 13, Eskişehir : 1989 (s.12'deki alıntı).

- Anderson, K. The "Shopping" behavior of parents of mentally retarded Children : The professional person's role Mental Retardation, 9,3-5, 1971 (Gargiulo, 1985, s.32'deki alıntı).
- Anderson, E.M. "The Disabled School Child A Study of Integration in Primary Scholls" Methuen, London: 1973 (Aydın, 1979, s.7'deki alıntı).
- Aydın, O. "Atipik Çocuklar Psikolojisi" Ders Notları. Ankara: 1979.
- Barker L.S. et.al. "The Frequency of Physical Disability in Children. Comparison of Three Sources of information" Child Development, 1952 (Aydın, 1979, s.7'deki alıntı).
- Barsch, R. The Parent Of The Handicapped Child: The Study Of Childrearing practices. Springfield, IL : Charles C.Thomas, 1968 (Gargiulo, 1985, s.19'daki alıntı).
- Blacher, J.Nihira, K.and Meyers C.E. "Characteristics Of Home Environment Of Families with mentally retorded children : Comparison across levels of retordation." American Journal Of Mental Deficiency, 14,4: 313-320, 1987 (Akkök, 1989, s.28'deki alıntı).
- Bristol, M.M. Maternal Coping With Auistic Children: Adequacy of interpersonal Support and Effects of Child's Characteristics (Yayınlanmamış rapor). Joseph P.Kennedy, Jr. Vakfı, 1979 (Akkök, 1989, s.27'deki alıntı).

Bristol, M.M. Family resources and successful adaptation in
in families of autistic children. E.Schopler and G.Mesibov
(Ed.ler) The Effects Of Autism on The Family , (251-278).

New York : Plenum, 1984 (Akkök, 1989, s.33'deki alıntı).

Bristol, M.M., and Schopler, E. "A Developmental Perspective on
Stress and Coping in Families of Autistic Children ".
J.Blacher (Ed). Severely Handicapped Young Children and

Their Families. Orlando, Florida: Academic Press: 1984.

Buscaglia, L.F. "Help me! I Have an Exceptional Child". Öğren-

me Güçlüğü Olan Çocuklar. Texas Derneği Yıllık Kongresi,

Ekim, 1980, Austin : 1970 (Akkök, 1986, s.122'deki alıntı).

Cebiroğlu, R. "Geç Gelişen ve Güç Öğrenen Çocuklar" Bakım/Öğre-

tim/Tedavi. İstanbul: 1976.

_____. Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları (Çocuk Psikiyatrisi).

i.Ü.Tıp Fakültesi Klinik Ders Kitapları. Cilt 17. İstanbul:
1982.

Centers, L. and Centers. R. "Peer Group Attitudes Towards the
Amputee Child". Journal of Social Psychology. 1963 (Aydın,

1979, s.3'deki alıntı).

Chaturvedi, S.K. and S. Malhotra. "Parental Attitudes Towards
Mental Retardation". XXXIII. Hindistan Psikiyatri Derneği-

nin Yıllık Kongresi Tebliğleri, s.135-139, Ahmet Abad: 1980

(Akkök, 1984, s.18'deki alıntı).

Clark, D.B., B.L. Baker and L.J.Heifetz. "Behavioral Training for Parents Of Mentally Retarded Children: Prediction of Outcome". American Journal of Mental Deficiency, 87:14-19, 1982 (Akkök, 1984, s.17'deki alıntı).

Crawford, L. "Parent Potential" The Volta Review. 18(3): 514-516, December, 1979 (Kargın, 1990, s.31'deki alıntı).

Cruickshank, W.M. "A Study of the Relation of Physical Disability to Social Adjustment" American Journal of Occupational Therapy, 1952 (Aydın, 1979, s.7'deki alıntı).

Cummings, S.T. The impact of the Child's Deficiency on the Father: A Study of Fathers of Mentally Retarded and Chronically İll Children. American Journal of Orthopsychiatry, 46, 246-255: 1976 (Akkök, 1989, s.33'deki alıntı).

Cummings, S.T., Bayley, H.C. and Rie, H.E. Effects of the Childs Deficiency on the Mothen : A Study of Mothers of Mentally Retarded, Chronically İll and Neurotic Children. American Journal of Orthopsychiatry. 36, 595-608: 1966 (Akkök, 1989, s.33'deki alıntı).

Çağlar, D. "Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimleri". Ankara: 1979.

Darling, R.B. "Parental Entrepreneurship: A Consumerist Response to Professional Dominance". Journal of Social Issues. 44, 1: 141-158, 1988 (Akkök, 1990, s.1'deki alıntı).

- Davis, H. "Counseling Parents of Children Who Have Intellectual Disabilities". Early Child Development and Care.
22 : 19-35, 1985 (Akkök, 1990, s.1'deki alıntı).
- De Meyer, M. and Goldberg, P. Family Needs of the Autistic Adolescent. E. Schopler and G.B. Meribou (Ed). Autism in Adolescents and Adults. New York: Plenum, 1983 (Akkök, 1989, s.27'deki alıntı).
- Drotar, D., Baskiewicz, A., Irvin, N., Kennel, J., Klaus, M. The Adaptation of Parents to The Birth of an Infond With a Congenital Malformation : A Hypothetical Model. Pediatrics, 56: 710-717, 1975 (Gargiulo, 1985, s.29'deki alıntı).
- Dunts, C. J., Trivette, C.M. and Cross, A.H. Mediating Influences of Social Support: Personal, Family and Child Outcomes. American Journal Of Mental Deficiency, 90:403-417, 1986 (Akkök, 1989, s.27'deki alıntı).
- Eripek, S. "Engelli Çocukların Eğitimi". Eskişehir: A.Ü.Eğitim Fakültesi (Teksir), 1983.
- Ferrara, D.M. "Attitudes of Parents of Mentally Retarded Children Toward. Normalization Activites". American Journal of Mental Deficiency, 84: 145-151, 1979 (Akkök, 1984, s.18'deki alıntı).

- Force, D.G., Jr. "Social Status of Physically Handicapped Children". *Exceptional Children*, 23: 104-107, 1956 (Aydın, 1979, s.8'deki alıntı).
- Frank, R.A., W.S. Ehly. "Strategies For Family Intervention In Planning IEP". *Journal For Special Educator*. 19(3): 46-52, May 1984 (Kargın, 1990, s.31'deki alıntı).
- Friedrich, W.N., W.L.Friedrich. "Psychosocial Assets of Parents of Handicapped and Nonhandicapped Children". *American Journal of Mental Deficiency*, 85:551-553, 1981.
- Friedrich, W.N., Wiltturner, L.T. ve Cohen, D.S. Coping Resources and Parenting Mentally Retarded Children. *American Journal Of Mental Deficiency*, 90,2:130-139, 1985 (Akkök, 1989, s.27'deki alıntı).
- Gargiulo, R.M. Working With Parents of Exceptional Children. A Guide For Professionals, Boston: 1985.
- Garton, Melinda Dean. Teaching The Educable Mentally Retarden. Springfield: 1964 (Yazıcıoğlu, 1985, s.2'deki alıntı).
- Goffman, E. Stigma: Notes On Management Of Spoiled Identity. Prentice Hall, New Jersey: 1963 (Aydın, 1979, s.2'deki alıntı).
- Greer, B. On Beling The Parent Of a Handicapped Child. *Exceptional Children*, 41:519, 1975 (Gargiulo, 1985, s.21'deki alıntı).

- Grossman, H.J. Classification in Mental Retardation. American Association on Mental Deficiency, 1983. S.Eripek, "Alt Özel Sınıf Öğrencilerinin ilkokul Sınıfları Düzeyinde Sesli Okuma Başarılarının Değerlendirilmesi", (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Anadolu Üniversitesi, 1987, s.1'deki alıntı).
- Heifetz, L.J. "Behavioral Training For Parents Of Retarded Children: Alternative Formats Bosed On instructional Manuals". American Journal Of Mental Deficiency, 82: 194-203, 1977 (Akkök, 1984, s.43'deki alıntı).
- Heward, L.W., D.M. Orlansky. Exceptional Children. Charles Merrill Publishing Company. Columbus, Ohio, 1984 (Kargın, 1990, s.31'deki alıntı).
- Holden, R.R. "Changes in Body Image of Physically Handicapped Children due to Summer Camp Experience" Merril Palmer Quarterly of Behavior and Development. 1962 (Aydın, 1979, s.8'deki alıntı).
- Holyroyd, J. "The Questionnarie on Resources and Stress: And Instrument to Mesaure Family Response to a Handicapped Family Member". Journal of Community Psychology, 2:92-94, 1974 (Akkök, 1989, s.33'deki alıntı).
- Honig, S.A. "Working in Partnership With Parents of Handicapped Infants" Early Child Development and Care, 14: 13-36 1984 (Kargın, 1990, s.21'deki alıntı).

- Wolfandale, S. "Special Educational Needs and The Place of Parents." Early Child Development and Care, 14; 269-298, 1984 (Akkök, 1990, s.1'deki alıntı).
- Yavuzer, H. Çocuk Psikolojisi. Altın Kitaplar Yayınevi. Birinci Basım. İstanbul: 1984.
- Yazıcıoğlu, E. "Eğitilebilir Geri Zekalı Öğrencilerde Artikülasyon bozukluğunun Dağılımı ve Normal Gruplarla Karşılaştırılması." (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: 1985.
- Yuker, H., Block, J. ve Campell, W. The Measurement of Attitudes Toward Disabled Persons. Albertson, N.Y.: Human Resources Center, 1970.
- Zeilberger, J., S.E., Sampen and H.W. Sloane, Jr. "Modification of a Child's Problem Behaviors In The Home With The Mother as Therapist." Journal of Applied Behavior Analysis. 1:47-53, 1968 (Akkök, 1983, s.25'teki alıntı).